Skraćeni priručnik za vršnjačko obrazovanje mladih za izgradnju mira

Pedagoški priručnik za edukatore mladih

Skraćeno izdanje pripremio:

Hector Felipe Ramirez

© 2023 UNFPA Bosna i Hercegovina

Ova aktivnost doprinosi postizanju ciljeva održivog razvoja. Mišljenja izražena u ovom radu odgovornost su jednog ili više autora i ne odražavaju obavezno zvaničnu politiku/stajališta UNFPA.

Sadržaj

Sadržaj 2
Uvod 3
Modul 1. Međukulturalni dijalog 4
Aktivnost 1. Lični i društveni identiteti 4
Aktivnost 2. Kultura i međukulturalni dijalog 5
Aktivnost 3. (Ne) u mom susjedstvu 7
Aktivnost 4. Stereotipi, predrasude i diskriminacija 9
Modul 2. Govor mržnje 11
Aktivnost 5. Vršnjačko zlostavljanje putem interneta 13
Aktivnost 6. Netolerancija, rasizam i ksenofobija 14
Aktivnost 7. Migracije i ksenofobija u Evropi 17
Aktivnost 8. Korak naprijed 20
Aktivnost 9. Mirovno novinarstvo 23
Modul 3. Razumijevanje nasilja, sukoba i mira 24
Aktivnost 10. Dilema oko stolica 24
Aktivnost 11. Stablo sukoba / stablo rješenja 25
Aktivnost 12. Mapiranje potreba i strahova 26
Modul 4. Transformacija sukoba 29
Aktivnost 13. Nenasilna komunikacija 29
Aktivnost 14. Vještine medijacije 30
Aktivnost 15. Pregovori: Promjena društva 32
Modul 5. Vještine facilitacije 34
Aktivnost 16. Postupanje sa izazovima u toku diskusije među grupama 35
Aktivnost 17. Upitnik za evaluaciju 37
Modul 6. Objedinjavanje 38
Aktivnost 18. Izrada vlastite zagovaračke kampanje 38

Uvod

Ovaj Priručnik namijenjen je svima koji žele organizirati obuku za mlade o pitanjima koja se odnose na međukulturalni dijalog, govor mržnje, nasilje, sukob i mir, vještine facilitacije transformacije sukoba i zagovaračke kampanje. Namijenjen je izričito vršnjačkim edukatorima i trenerima mladih na Zapadnom Balkanu, uključujući one iz ranjivih, marginaliziranih i/ili teško dostupnih zajednica ili one koji rade s njima. Sadržaj i aktivnosti su prilagođeni kraćoj i za primjenu lakšoj verziji Priručnika „Vršnjačko obrazovanje mladih za izgradnju mira i transformaciju sukoba: Priručnik za edukatore na Zapadnom Balkanu“, koji su 2021. godine objavili UNFPA i UNDP[1]. Kako biste proširili znanje, aktivnosti i obuku koju ovaj Priručnik nudi, molimo vas da pročitate spomenuti Priručnik.

Ovaj Priručnik je izrađen u namjeri da se doprinese većem učešću mladih u regiji Zapadnog Balkana, koje je i dalje na niskom nivou[2]. Kanali koji su mladima dostupni za direktno učešće nisu ni dovoljni ni efikasni, što u značajnoj mjeri objašnjava niske stope učešća mladih. Sa druge strane, mladi trebaju imati veće povjerenje u svoja prava i sposobnost učešća, kao i dokaz da se njihovo učešće „računa“ i da ono ima utjecaj.

Odabrana je metodologija izgradnje mira vođena od vršnjaka jer je to jedan od najenergičnijih načina na koji mladi mogu razvijati svoje interpersonalne vještine, međukulturalno razumijevanje i druge potrebne kompetencije poput analize sukoba radi njegove djelotvorne transformacije, sprečavanja nasilja i promoviranja saradnje među mladima u inicijativama izgradnje mira i razvoja.

Cilj ovog Priručnika je podržati izgradnju mira mladih na Zapadnom Balkanu. On nudi kurikulum baziran na vještinama za edukatore vršnjačkog obrazovanja u oblastima međukulturalnog dijaloga, izgradnje mira i transformacije sukoba, pridajući posebnu pažnju potrebama ranjivih, marginaliziranih i teško dostupnih mladih te promovirajući rodnu perspektivu. Cilj Priručnika je opremiti edukatore mladih i facilitatore sa:

1) Znanjem o ključnim konceptima vezanim za izgradnju mira i transformaciju sukoba;
2) Vrijednostima, stavovima i uvjerenjima koja podržavaju učešće mladih u izgradnji mira, na osnovu različitosti, inkluzije i ljudskih prava;
3) Alatima i tehnikama za analizu i odgovor na konfliktne situacije te za njihovu prevenciju;
4) Vještinama facilitacije i edukacije potrebnim za izvođenje aktivnosti neformalnog vršnjačkog obrazovanja;

[1] Dostupno na: https://www.rycowb.org/wp-content/uploads/2022/03/Y-Peer_PB_Manual_English_web.pdf

[2] Prema podacima i indeksu razvoja mladih, regija je u cijelosti najsiromašnija u području građanskog učešća. Osim toga, kada pogledamo podatke iz FES YEE studije, vidimo da je volontiralo 16% mladih u Albaniji, 21% na Kosovu, 13% u Makedoniji i 19% u Bosni i Hercegovini (Flere, Sergej, et al., 2015, str. 25). U Srbiji izmjereni postotak iznosi 39,4% (Tomanović & Stanojević, 2015, str. 69). Osim toga, većina mladih u regiji nije uključena niti u jednu građansku organizaciju ni udruženje.

5) Senzibilnošću i praktičnim znanjem potrebnim za angažiranje mladih različitog porijekla i identiteta, uključujući ranjive, marginalizirane i teško dostupne kategorije mladih.

Modul 1. Međukulturalni dijalog

U vrijeme društvenih i političkih sukoba identiteti postaju sve uži i rigidniji. Suparničke grupe često svode članstvo na jedan osnovni atribut (kao što su rasa, vjera, nacionalnost, seksualna orijentacija, politička pripadnost ili pripadnost određenoj skupni), na osnovu kojeg se ljudi organiziraju u kategorije „mi“ i „oni“.

To se zove „drugost“. Često se „drugi“ („oni“) percipiraju kao inferiorni, ali opasni, dok se naša vlastita zajednica („mi“) osjeća superiorno, ali ranjivo. Opravdanja za „drugost“ obično počivaju na tvrdnjama o superiornosti, kao što su mitovi ili tradicije o rasnoj ili jezičnoj čistoći, nacionalnoj posebnosti, vjerskoj pobožnosti, socioekonomskoj prednosti, političkoj dominaciji ili drugim sličnim tvrdnjama. Problem s narativima o superiornosti je taj što oni postaju prepreka razumijevanju i uvažavanju različitosti i često se koriste kao opravdanje nasilja i nepravde prema drugim zajednicama. Narativi o superiornosti obično se zasnivaju na neznanju o drugima i pokazuju nezreo svjetonazor.

U demokratskim društvima u kojima su migracije, kulturna razmjena i raznolikost sve normalniji, mnoge osobe, posebno mladi, sada imaju višestruke društvene i kulturološke pripadnosti u kojima uživaju i kojima se svakodnevno bave u svojoj porodici i zajednici. Njihov složeni identitet nije ograničen samo na jednu državnu, etničku, vjersku ili društvenu zajednicu, već na šire, višestruke i raznolike zajednice.

Edukatori mladih mogu pomoći svojim vršnjacima da razmišljajući o izvorima i atributima svojih identiteta nauče prepoznati i vrednovati svoje i tuđe višestruke identitete. Ova svijest je važna odbrana od opasnosti da mladi manipulacijom budu uvučeni u sukob i nasilje među različitim zajednicama.

Aktivnost 1. Lični i društveni identiteti

Instrukcije (ukupno trajanje aktivnosti: 30 minuta + produžetak od 20 minuta):

1. Mentalna mapa „Moj identitet“ (30 minuta): Učesnici trebaju napisati riječi „Moj identitet“ u sredini prazne stranice i zaokružiti ih. Dajte im 5 minuta da napišu što više stvari o sebi i vlastitom identitetu koje im padnu na pamet. Trebali bi pokušati navesti najmanje 15 stvari koje povezuju s aspektima svog identiteta.
2. Dajte učesnicima 3 minute da zaokruže aspekte svog identiteta koji se odnose na pripadnost grupi (kao što su vjera, državljanstvo, članstvo u političkim organizacijama i društvenim klubovima ili udruženjima itd.) i da podcrtaju aspekte svog identiteta koji su jedinstveni za njih, njihove odnose, lične kvalitete ili preferencije.
3. Dajte učesnicima 5 minuta za razgovor s vršnjakom u paru, a nakon toga još 5 minuta za razgovor u grupi.
4. Zamolite učesnike da u parovima osmisle radnu definiciju „ličnog identiteta“ i „društvenog identiteta“ (5 minuta).
5. Osvrnite se na aktivnost kroz sljedeća pitanja koja ćete postaviti grupi:
   - *Šta mislite o ovoj vježbi?*
   - *Šta vas je iznenadilo?*
   - *Šta ste naučili*?

6. U završnom dijelu sumirajte aktivnost tako što ćete naglasiti sljedeće:

- Ljudi nemaju samo jedan identitet: nismo „samo ovo ili samo ono“. Istovremeno imamo više identiteta i pripadnosti.
- Identitet može imati određene vidljive elemente, ali ono što je najvažnije, on podrazumijeva čitav niz nevidljivih karakteristika.
- Na identitete utječu društvo, kultura, religija, porodica, obrazovanje itd., ali su oni u konačnici rezultat individualne i lične odluke o tome „ko sam ja i šta vrednujem“.
- Identiteti se razvijaju tokom vremena i višeslojni su. Razmišljajući o tome ko smo bili, ko smo sada, a kakvi želimo biti u budućnosti, shvaćamo da smo u neprekidnom stanju evolucije. Ako se mi možemo promijeniti, mogu i drugi. Svi ljudi imaju potencijal rasta i razvijanja u svom razumijevanju, vrijednostima i ponašanju. Naše slike o „drugom“ također bi trebale biti otvorene za promjene.

Napomena za facilitatore u vezi sa samootkrivanjem: Svaki učesnik će sâm odlučiti šta će otkriti o svom identitetu, a šta će zadržati za sebe. Ako učesnik otkrije neko osjetljivo pitanje, edukator bi trebao iskazati stav pun poštovanja, priznajući činjenicu da ga je učesnik podijelio s drugima, ali ne postavljajući dodatna pitanja u toku vježbe.

Produžetak: „Da li je vaš identitet vaš?“ (20 minuta) Za zreliju grupu ili intenzivniju obuku, ovaj produžetak se može iskoristiti za razmišljanje o odnosu između društvenih identiteta i politike identiteta na Zapadnom Balkanu.

- Nakon što su izradili svoje mape identiteta u prvom dijelu aktivnosti, dajte učesnicima nekoliko minuta da s grupom podijele primjere i razmišljanja. Zatim ih pitajte: „Da li su naši identiteti 'naši' ili ih drugi definiraju i kontroliraju?“
- Dopustite učesnicima da raspravljaju o ovom pitanju s različitih tački gledišta. Navedite grupu da prepozna da vanjski utjecaji na naše identitete mogu biti snažni, ali i da uvijek imamo moć da biramo ono s čim ćemo se povezivati.
- Zatim predstavite odnos između politike identiteta i društvenih identiteta.
- Podijelite učesnike u manje grupe i zamolite ih da identificiraju najmanje 3 načina na koja su politika i identitet međusobno povezani, plus 3 primjera kako se ta interakcija pokazuje u njihovom društvu.
- Učesnici se vraćaju u grupu; posvetite 10 minuta zajedničkom osvrtu na ovu aktivnost, sumirajući ključne tačke na zidnoj/kosoj tabli.

Produžetak: „Politika identiteta u društvu“ (30 minuta). U manjim grupama pročitajte i razgovarajte o kratkim hipotetičkim slučajevima ili novinskim isječcima u kojima su društveni identiteti iskorišteni u političke svrhe – pomozite učesnicima da prepoznaju i suprotstave isključive i uključive diskurse o identitetu. Neka odgovore na sljedeća pitanja: *Na koji je društveni identitet fokusiran narativ? Koji su markeri identiteta prisutni u ovom slučaju? Da li je taj društveni identitet prikazan u pozitivnom ili negativnom svjetlu? Kako se koristi društveni identitet i zašto? U koje političke svrhe?*

Aktivnost 2. Kultura i međukulturalni dijalog

Instrukcije (ukupno trajanje aktivnosti: 30-45 minuta):

Mentalna mapa „kulture“ (10 minuta):

1. Neka učesnici u grupama od po 3 osobe analitički razmišljaju o asocijacijama koje prave sa riječju „kultura“, koristeći mentalnu mapu. Potaknite učesnike na razmišljanje pitanjem: Šta povezujete s idejom „kulture“? Kako znate da neko ima „drugačiju“ kulturu? Zapišite svoje ideje. Da li su svi aspekti kulture vidljivi? Šta možda nije vidljivo? Pozovite sve grupe da s drugima podijele svoje ideje. Zabilježite ih na tabli.
2. Pomozite učesnicima da izrade radnu definiciju „kulture“.
3. Razgovarajte o sljedećem: „Gdje vidimo kulture u našem društvu?“ Učesnici će vjerovatno ukazivati na zajednice na osnovu rasnih, vjerskih ili etničkih karakteristika. Potvrdite to i pitajte ih: „Gdje još nalazimo kulture?" Navedite ih da povežu ideju kulture s drugim vrstama grupa i udruženja, kao što su porodica, radna mjesta, institucije (kao što su škole), klubovi, udruženja i interesne grupe (npr., prema muzičkim žanrovima itd.)

Ledeni brijeg kulture (15 minuta):

4. Predstavite koncept „ledenog brijega kulture“, ali nemojte još pokazivati dovršeni dijagram. Podijelite praznu verziju ledenog brijega i dajte učesnicima 10 minuta da zabilježe vidljivije i manje vidljive aspekte kulture. Tokom diskusije pomozite učesnicima da popune sliku.

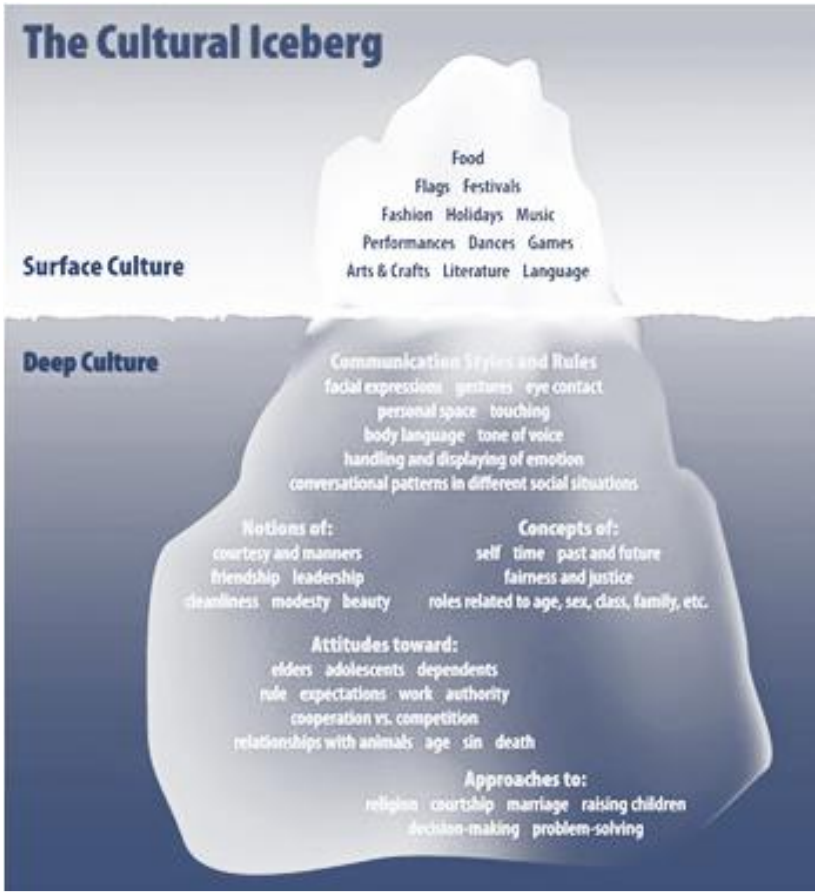

Izvor: http://expatwithkids.blogspot.com/2015/03/whats-cultural-iceberg.html

Hidalgo (1993) je uporedila kulturu s ledenim brijegom. Objasnila je da su neki aspekti kulture vrlo vidljivi, dok se drugi nalaze ispod površine i mogu se samo nagađati ili spoznati kako se naše razumijevanje kulture povećava.

Model „ledenog brijega kulture“ nosi rizik jer predstavlja kulturu kao monolitnu – to jest, predstavlja kulture kao zasebna ostrva kojima neko ili pripada ili ne pripada. U stvarnosti su kulture i pripadnost kulturi fluidniji, pluralni i isprepleteni. Uistinu, historija svijeta je historija interkulturalizma gdje kulture međusobno komuniciraju i razmjenjuju se kroz migracije i trgovinu. Budući da ljudi istovremeno pripadaju mnogim međusobno različitim zajednicama, oni također pripadaju i mnogim kulturama. Kulture se uče i prenose na nove generacije, ali su također dinamične i razvijaju se. Čak su i „stare“ kulture iznutra heterogene, osporavane, dinamične i stalno se mijenjaju. Kulturološke zajednice su uvijek interno heterogene jer pojedinci donose kulturne norme i prakse na personaliziran način.

Međukulturalni dijalog je otvorena razmjena mišljenja, puna poštovanja, koja omogućava međusobno razumijevanje i saradnju između osoba i zajednica koje pripadaju različitim kulturama. To je način komuniciranja i slušanja koji ljudima omogućava premošćivanje različitih stajališta i konstruktivno snalaženje u različitim percepcijama, potrebama i prioritetima koji često otežavaju raspravu o osjetljivim i kontroverznim pitanjima. Međukulturalnim dijalogom se njeguju vještine razmjene perspektiva i kritičkog razmišljanja, pomaže se mladima da prepoznaju i odbace stereotipe te im se omogućava da se suoče s predrasudama i diskriminacijom gdje god se s njima susreću. Krajnji cilj ove razmjene jest stvoriti suradničko okruženje koje mladima, njihovim zajednicama i liderima omogućava da prevladaju političke i društvene napetosti.

5. Pokažite sliku Hidalginog modela kulture u vidu sante leda. Na njoj su prikazani elementi kulture koji su na površini i elementi koji su više simbolični i manje su vidljivi. Naglasite da je samo mali dio sante leda iznad površine. Razgovarajte o ograničenjima ovog modela.
6. Povedite diskusiju o sljedećem: „Šta se može dogoditi prilikom susreta ljudi iz različitih kultura?“
7. Navedite učesnike da shvate da može biti i lako i teško razumjeti jedni druge, ovisno o tome koliko su ljudi slični ili različiti (iznad i ispod površine). Pitajte ih: „Da li se možete sjetiti nekih primjera? Npr. rukovanje ili nerukovanje muškaraca sa ženama i žena s muškarcima, (ne)formalno obraćanje starijima, (ne)ubijanje životinja za hranu, prekidanje druge osobe u govoru/ čekanje dok druga osoba govori, (ne)vjerovanje u odgovornost za vlastite postupke u zagrobnom životu itd. Učesnici mogu, ali i ne moraju posuđivati jedni od drugih, npr. muzičke i modne trendove, kulturu prehrane, duhovna uvjerenja i prakse itd.

Osvrnite se na aktivnosti kroz diskusiju s učesnicima o sljedećim pitanjima:

- Da li svi ljudi u grupi dijele potpuno ista uvjerenja, vrijednosti i ponašanja?
- Šta se događa kada se ljudi iz različitih kultura sretnu?
- Koje su potencijalne koristi od međukulturalnog dijaloga?
- Navedite učesnike da prepoznaju da uvijek postoji različitost unutar grupa, kao i razmjena među grupama. Kulture su stoga dinamične, a ne statične, i vremenom se razvijaju.
- Navedite učesnike da prepoznaju da se međukulturalne situacije događaju kad god neko percipira da su uvjerenja, norme i/ili običaji druge osobe ili grupe drugačiji od njihovih.
- Uvedite pojam međukulturalnog dijaloga kao otvorene razmjene mišljenja, pune poštovanja, među osobama i grupama koje pripadaju različitim kulturama, koja vodi do dubljeg razumijevanja percepcije svijeta drugih. Pokažite sliku slijepaca i slona kako biste potaknuli učesnike da razmišljaju o prednostima međukulturalnog dijaloga.

Aktivnost 3. (Ne) u mom susjedstvu

Napomene za facilitatora

Cilj ove vježbe je provesti brzu anketu o stavovima u pogledu društvene distance učesnika obuke prema raznim grupama ljudi u društvima Zapadnog Balkana. Anketa mora biti provedena anonimno kako bi se raspravljalo o rezultatima bez stigmatiziranja učesnika. Aktivnost može biti osjetljiva i potreban je dobar osvrt na nju. Što se tiče osnovnih informacija, društvena distanca se odnosi na „percipirani ili željeni stepen udaljenosti između člana jedne društvene zajednice i članova druge zajednice, što se očituje u nivou bliskosti koji se tolerira među njima.“ Istraživanja društvene distance korištena su tokom posljednjih 50 godina za praćenje nivoa tolerancije između različitih društvenih zajednica. U istraživanjima Zapadnog Balkana to se često naziva „etničkom distancom“.

Instrukcije (ukupno trajanje aktivnosti: 30 minuta):

1. Koristite *online* alat za izradu anketa, kao što je SurveyMonkey (www.surveymonkey.com), Google Forms (https://docs.google.com/forms) ili neki drugi za izradu kratke ankete o stavovima o društvenoj distanci, kako slijedi. Ovisno o anketnom alatu koji koristite, možete odabrati format odgovora na „kliznoj skali“ ili format odgovora s „višestrukim izborom“.

Prihvatam / u redu je / nemam ništa protiv da …	Bosanac	Albanac	Srbin	Crnogorac	Hrvat	Makedonac	Kosovar
Bude predsjednik mog društva							
Bude građanin mog društva							
Živi u mom susjedstvu							
Živi sa mnom u istoj zgradi							
Bude moj prijatelj							
Bude u vezi s mojim najbližim rođakom/mojom najbližom rodicom							
Sklopi brak s mojim najbližim rođakom/mojom najbližom rodicom							
Bude moja djevojka/moj mladić							
Postane moj supružnik							
Podučava moju djecu							

2. Otvorite anketu: Kada budete spremni, aktivirajte *online* anketu, učesnicima pošaljite *link* putem e-maila/WhatsAppa/Vibera i učesnicima dajte 5 minuta da anonimno odgovore na pitanja koristeći svoj mobilni telefon ili računar s internetskom vezom.

3. Pregledajte konačne rezultate: Nakon što su svi učesnici odgovorili, zatvorite anketu i kliknite na dostavljeni *link* za pregled ukupnih rezultata. Rezultati su prikazani u obliku grafikona s postocima.
4. Saopštite rezultate i promatrajte: Učesnike upoznajte s rezultatima i zamolite ih da razmisle o onome što su primijetili u odgovorima. Pitajte ih:
    - Šta primjećujete u rezultatima ankete?
    - Koje su društvene zajednice više, a koje manje prihvaćene kao susjedi?
    - Mi smo raznolika grupa mladih koji su zainteresirani za izgradnju mira. Da li mislite da bi iste rezultate imala slučajno odabrana grupa mladih u regiji?

Napomena: Jedan od niže navedena dva rezultata ankete na edukaciji grupe mladih na temu izgradnje mira će biti vjerovatan: ili će učesnici iskreno odgovoriti na anonimnu anketu, što će se odraziti u rezultatima koji će prikazati više i niže stepene ugodnog suživota s različitim društvenim zajednicama ILI će odgovor učesnika biti u skladu s „politički korektnim" stavom o izgradnji mira i svi će odgovori pokazati visok stepen ugodnog suživota s raznim društvenim zajednicama. U oba slučaja važno je pažljivo se osvrnuti na anketu po njenom završetku.

5. Diskusija: Ako rezultati pokazuju različite nivoe udobnosti s različitim društvenim zajednicama, imajte na umu da bi se neki polaznici edukacije mogli uzrujati, osobito ako je njihova vlastita društvena zajednica manje prihvaćena. Bit će važno postaviti nekoliko dodatnih pitanja kako bi se osvrnuli na osjećanja u grupi i naveli učesnike da razmisle o efektima predrasuda u njihovom društvu i da konstruktivno razmišljaju o svojoj ulozi kao mladih graditelja mira:
    - Šta mislite o ovim rezultatima?
    - Šta mislite o svojim odgovorima?
    - Da li ste bili sigurni u svoje odgovore?
    - Koje vam je pitanje bilo najteže?
    - Šta vas je potaknulo da tako odgovorite?
    - Kada vam je bilo ugodnije odgovarati? Kada vam je bilo manje ugodno?
    - Odakle dolaze naša osjećanja prema drugim zajednicama?
    - Šta pomaže mladima da se osjećaju ugodnije s „drugima"?
    - Kako se to odnosi na naš rad kao mladih graditelja mira i vršnjačkih edukatora?

6. Osvrt na aktivnost: U osvrtu na ovu aktivnost, pokušajte aktivnost povezati sa sljedećim ključnim tačkama:

- Objasnite grupi šta je „društvena distanca" i kako se ona koristi u istraživanju u cilju praćenja stavova prema „drugima" u društvu.
- Objasnite važnost kontakta i pozitivne interakcije s drugim zajednicama u cilju smanjenja predrasuda i distance među njima (ovo se naziva „teorijom kontakta" i čvrsto je dokazano kroz istraživanja). Povežite ovo s ulogom mladih kao vršnjačkih edukatora mira.

Aktivnost 4. Stereotipi, predrasude i diskriminacija[3]

Instrukcije (ukupno trajanje aktivnosti: 45 minuta):

[3] Prilagođeno iz: Facing History and Ourselves, https://www.facinghistory.org/resource-library/teaching-holocaust-and-human-behavior/stereotypes-and-single-stories

1. **Primjeri** (8 minuta): Napišite na tablu nekoliko uobičajenih stereotipa koji nisu previše osjetljivi, naprimjer: *„Svi stari ljudi su zaboravni*“, itd. Alternativno, napišite početak nekoliko rečenica, koje će učesnici dopuniti naglas (stereotipnim odgovorima). Npr. stari ljudi su… Djevojčice su… Dječaci su… Izbjeglice su… Jevreji su… Amerikanci su… itd.

Napomena: Možete odabrati sadržajno osjetljiviji početak rečenica koji će se odnositi na etničke zajednice u regiji ili ranjive i marginalizirane kategorije, ali imajte na umu da se time povećava rizik da će se neki u grupi osjetiti uvrijeđeno i da to može biti negativan presedan ako se aktivnost pažljivo ne facilitira. Naprimjer, na jednom internetskom izvoru se mogu naći sljedeći stereotipi o nacijama na Zapadnom Balkanu: *Slovenci (pristojni i nespretni), Hrvati (agresivni i sportaši), Bosanci (trgovci i preprodavači), Srbi (agresivni i vole turbo-folk muziku), Makedonci (uzurpiraju grčku historiju), kosovski Albanci (slastičari i imaju puno djece), Crnogorci (pospani i lijeni)*[4]*, Romi (prosjaci i prevaranti)*[5].

2. Dajte učesnicima nekoliko trenutaka da razmotre izjave. Zatim ih zamolite da s drugima podijele svoje reakcije. Navedite učesnike na zaključak da su izjave preopćenite da bi bile istinite; potaknite ih da shvate da su takve generalizacije također nepravedne. Pomozite učesnicima da uspostave vezu između navedenih fraza i pojma „stereotip“.
3. Neka učesnici rade u parovima 5 minuta, u kojima će napisati dodatne stereotipe koje su možda čuli ili o kojima su razmišljali. Ponovo okupite grupu i zamolite učesnike da daju primjere. Zatim ih zamolite da podijele svoje reakcije.
4. S grupom razgovarajte o sljedećem:
   - Da li vas je neko ikad stereotipizirao (tj. pretpostavio nešto o vama na temelju jednog aspekta vašeg identiteta)?
   - Da li je to bila pozitivna ili negativna pretpostavka?
   - Kako ste se osjećali?
   - Kako ste odgovorili?
5. Mentalna mapa „stereotipa“ (10 minuta): Recite učesnicima da se pretpostavke koje stvaramo jedni o drugima ponekad baziraju na stereotipima. Provedite učesnike kroz korake mentalne mape kako biste razvili njihovo razumijevanje stereotipa. Neka učesnici napišu riječ „stereotip“ velikim slovima na sredini stranice. Nakon toga, trebaju razmisliti o riječima, primjerima i osjećanjima koja povezuju sa stereotipima i napisati ih oko ključne riječi na svojoj stranici.
6. Svaki učesnik treba podijeliti svoju mentalnu mapu s drugim učesnikom koji je s njim u paru. Oni mogu dopuniti svoje mape s novim idejama koje proširuju ili osporavaju njihovo razmišljanje. Zamolite učesnike da iznesu primjere, unesite ih u mentalnu mapu cijele grupe koju ste okačili u prostoriji i stalno se vraćajte na njih tokom ove aktivnosti.
7. Objasnite odnos između stereotipa, predrasuda i diskriminacije (10 minuta):

Stereotip je pojednostavljeno uvjerenje o grupi ljudi generalizirano na sve članove grupe. Neki stereotipi su pozitivni, dok su drugi negativni. Stereotipi se obično zasnivaju na predrasudama i često su pod utjecajem medijskog prikazivanja „drugih“.

Predrasuda je unaprijed stvoreni sud ili stav o osobi ili grupi koji se temelji na pretpostavkama, a ne na činjenicama. Predrasude među grupama imaju sljedeće karakteristike:

- Zasnovane su na stvarnim ili zamišljenim razlikama među grupama.

[4] Izvor: https://www.nationalstereotype.com/balkan-stereotypes/
[5] Izvor: https://theconversation.com/to-europes-shame-roma-remain-stigmatised-outsiders-even-when-they-live-in-mansions-95468

- Pridaju vrijednosti tim razlikama na način koji ide u prilog osobi/grupi koja donosi sud.
- Generalizira se na sve pripadnike ciljne grupe.

Diskriminacija se događa kada predrasude prerastu u djela. Primjer:

- Onaj ko kaže da su „svi Crnogorci lijeni“ navodi stereotip.
- Onaj ko kaže: „On je Crnogorac, pa zato mora da je lijen“ odgovoran je za predrasudu.
- Onaj ko na osnovu tog stereotipa i predrasude odbije zaposliti Crnogorca, odgovoran je za diskriminaciju.
- Ne rezultiraju svi stereotipi diskriminacijom, ali mnogi će dovesti do nje[6].

8. Objasnite da su **etnocentrizam** i **nacionalizam** primjeri kako se stereotipi, predrasude i diskriminacija koriste za promoviranje interesa jedne zajednice u odnosu na druge. Zamolite učesnike da dodaju ove dodatne izraze u svoje mentalne mape i povežu ih s drugim prethodno zapisanim idejama.
9. Objasnite da ponekad imamo predrasude, a da toga nismo ni svjesni. To se zove implicitna pristrasnost. „Misli i osjećaji su „implicitni“ ako ih nismo svjesni ili smo u zabludi u vezi s njihovom prirodom. Imamo predrasude kada, umjesto da budemo neutralni, osjećamo sklonost (ili odbojnost) prema osobi ili grupi ljudi. Stoga koristimo izraz „implicitna pristrasnost“ da bismo opisali situaciju u kojoj imamo određene stavove prema ljudima ili s njima povezujemo stereotipe bez našeg svjesnog znanja. Prilično uobičajen primjer ovoga vidljiv je u studijama koje pokazuju da bijelci često povezuju kriminal s crncima, a da nisu ni svjesni da to rade.“[7]

Zamolite grupu da iznese ideje o tome šta ljudi mogu učiniti kako bi **spriječili i prevladali stereotipe**, predrasude i diskriminaciju. Napišite njihove ideje na zidnu/kosu tablu. Primjeri ideja su sljedeći:

- Odbacimo svoje pretpostavke o drugima dok ne dobijemo priliku da ih bolje upoznamo;
- Gledajmo na svaku osobu kao pojedinca umjesto kao predstavnika određene grupe;
- Zauzmimo se za nekoga s kojim se, naočigled nas, postupa s predrasudama. Raskrinkajmo pretpostavke i pokažimo solidarnost;
- Inzistirajmo na jednakom postupanju sa svim ljudima, bez obzira na rod, rasu, etničku pripadnost, vjeru, nacionalnost i sl.;
- Pratimo svoje pristrasno ili diskriminatorno ponašanje ili govor i napravimo promjene kada je to potrebno;
- Skrenimo pažnju na predrasude i diskriminaciju kada se s njima susretnemo (javno prozovimo one koji imaju predrasude i provode diskriminaciju);
- Zagovarajmo zakone i politike protiv diskriminacije u našim školama, zajednicama, institucijama i organima vlasti.

Modul 2. Govor mržnje

Govor mržnje je ekstremni oblik nasilne komunikacije. Govor mržnje, vršnjačko zlostavljanje (*bullying*) i zlostavljanje putem interneta (*cyberbullying*), kao i drugi oblici agresivnog ponašanja i nasilja, su destruktivni.

[6] Izvor: https://www.facinghistory.org/holocaust-human-behavior/stereotyping
[7] izvor: https://perception.org/research/implicit-bias/

„Govor mržnje definiran je kao govor koji vrijeđa, napada i prijeti grupama ili pojedincima na osnovu njihove etničke pripadnosti, boje kože, vjere, roda, seksualne orijentacije itd. Također može biti usmjeren protiv različitih političkih i drugih mišljenja ili društvenog porijekla. Govor mržnje se izražava u cilju stvaranja prezira prema osobi ili grupi, poticanja na diskriminaciju ili neprijateljstvo, izazivanja kritičnosti okoline, osjećaja nesigurnosti i straha, poticanja i provociranja nasilja te stvaranja osjećaja da je takvo ponašanje općeprihvaćeno, tolerirano i da nije kažnjivo. Kao posljedica izloženosti govoru mržnje, stvara se emocionalni stres, potiče se osjećaj manje vrijednosti, poniženja i gubitka ljudskog dostojanstva te se dovodi u pitanje pravo na jednakost i ravnopravnost, što sve ostavlja posljedice na ličnom, emocionalnom i društvenom polju funkcioniranja pojedinca ili grupe. Svjedoci smo sve veće prisutnosti govora mržnje u političkom diskursu i javnoj sferi, kao i na internetu. Vidimo to na društvenim mrežama koje koriste mladi, ali i u javnom prostoru kojem smo svi izloženi, bilo *online* ili *offline*." [8]

Iako je zakonom i kaznama moguće ograničiti aktivnosti zasnovane na mržnji, njima nije moguće promijeniti njihove osnovne uzroke. Destruktivni stavovi i ponašanja postojat će sve dok se njihovi osnovni uzroci ne riješe. Mržnja je često vanjski izraz duboko ukorijenjenih strahova i ljutnje, povezanih s percipiranom prijetnjom ili nezadovoljenom potrebom.

Borba protiv govora mržnje i njegova prevencija

Kontranarativi su osmišljeni tako da direktno izazovu, dekonstruiraju, diskreditiraju i demistificiraju narative nasilnog ekstremizma opovrgavanjem dezinformacija i osporavanjem ekstremističke ideologije putem emocionalnih apela, teologije i drugih argumenata. Cilj kontranarativa je razotkriti licemjerje i laži ekstremista kako bi se populacije koje su ranjive na vrbovanje razuvjerile. Cilj alternativnih narativa je pružiti uvjerljivu alternativu ekstremizmu privlačenjem pažnje javnosti na ono što „podržavamo", a ne na ono „protiv" čega smo. To se često radi dijeljenjem pozitivnih poruka i priča kojima se promoviraju društvene vrijednosti tolerancije, otvorenosti, inkluzije, slobode i demokratije (za primjere vidi: RAN, 2019.) [9].

Kada mladi ljudi izražavaju mržnju, edukatori mogu izabrati neku od strategija:

1. **Podvući crtu**: Vi se nikako ne slažete s onim što je rečeno ili kako je rečeno. Možda nemate ili ne možete iznijeti argumente, ali jasno izražavate svoj stav.
2. **Prijaviti**: Kada su poruke mržnje objavljene u javnoj domeni, možda ćete morati odmah poduzeti mjere kako biste spriječili njihovo širenje.
3. **Opovrgnuti**: Ako odlučite pokušati opovrgnuti poruku mržnje, važno je suprotstaviti joj se činjenicama koje su u njenoj suprotnosti i dokazati njenu irelevantnost.
4. **Ponuditi alternative**: Možete odlučiti ne reagirati direktno nego radije promovirati alternativne narative koji nude pozitivne perspektive. „Pružanjem tačnih informacija, korištenjem humora i pozivanjem na emocije o datim pitanjima te obrazlažući različite perspektive i gledišta" alternativni narativ može napraviti razliku (MI MOŽEMO!, Vijeće Evrope, str. 12). Napomena: stvaranje novog, mirnog narativa ne događa se preko noći; potrebno ga je strateški razvijati i uključivati.
5. **Dijalog**: Direktnija strategija bi bila uključiti se u dijalog koristeći nenasilnu komunikaciju. U dijalogu se ne radi o uvjeravanju drugoga nego o razumijevanju potreba

[8] United Nations (2018), Dialogue for the Future manual, str. 32-33

[9] Izvor: Radicalisation Awareness Network (RAN) (2019). Preventing Radicalisation to Terrorism and Violent Extremism: Delivering counter or alternative narratives. European Union. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-best-practices/docs/delivering_alternative_narratives_en.pdf

i onoga što ih pokreće. Dijalog je najbolji kada se kombinira sa strategijama zajednice za promoviranje inkluzivne pripadnosti i dobrobiti svih pripadnika zajednice, posebno onih koji se osjećaju najviše izostavljenim i frustriranim.

Aktivnost 5. Vršnjačko zlostavljanje putem interneta

Instrukcije (ukupno trajanje aktivnosti: 90 minuta):

Započnite tako što ćete pitati učesnike šta oni podrazumijevaju pod pojmom „zlostavljanje". Potaknite ih na razmišljanje o različitim načinima na koje bi ljudi mogli zlostavljati druge. Svako bi trebao odabrati opciju među niže navedenim koja najbolje odgovara onome što bi radio:

- **Ništa ne radim**
- **Odgovaram nasilniku/nasilnicima**
  - Naprimjer, uključujem se u diskusiju, uzvratim ili nešto treće. Ako je nasilnik nepoznat, ova opcija može biti irelevantna.
- **Prijavim ponašanje**
  - Naprimjer, nastavniku, roditelju, administratoru stranice ili drugom autoritetu.
- **Nešto drugo**
  - Naprimjer, uključujem druge u diskusiju, uspostavljam „solidarnu grupu" itd.

Zamolite učesnike da iznesu druge ideje.

Objasnite da nakon svakog pročitanog scenarija učesnici trebaju otići do ugla prostorije koji je najbliži onome kako bi vjerojatno odgovorili. Recite im da budu iskreni o tome šta misle da bi učinili! Pročitajte prvi scenarij i dajte učesnicima vremena da odaberu svoj ugao. Nakon što zauzmu stav, zamolite nekoliko učesnika u svakoj grupi da objasne zašto su odabrali taj odgovor. Zatim pročitajte sljedeći scenarij i nastavite sve dok ne budete smatrali da je dovoljno slučajeva raspravljeno.

Scenariji:

1. Primili ste nekoliko uvredljivih e-mailova i tekstualnih poruka s adresa ili brojeva telefona koje ne prepoznajete. Neki su bili prijeteći; čini se da vas nasilnici poznaju. Šta biste uradili?
2. Neki ljudi s vašeg fakulteta su obradili neke vaše fotografije i objavili ih na internetu s ružnim komentarima. Vi mislite da znate ko je to uradio. Kako biste postupili?
3. Student druge etničke/vjerske pripadnosti upravo je došao u vašu grupu. Vaši prijatelji ga ismijavaju i počeli su na društvenim mrežama objavljivati zle šale o njemu. Stalno vam govore da retvitate ili ponovo objavite objavu sa šalom. Šta biste uradili?
4. Određene osobe iz vaše grupe su širile uvredljive glasine o vama na društvenim mrežama. Mnoge kolege ne žele razgovarati s vama. Čak i vaši prijatelji počinju misliti da bi glasine mogle biti istinite. Šta biste uradili?
5. Djevojku koju poznajete, Mašu, u početku su nazivali „debelom" i „ružnom", a onda su je ljudi nazivali „droljom" puno prije nego što je uopće shvatila značenje te riječi. Kad se ošišala, jer se tako osjećala zadovoljna sobom, počeli su je provocirati tako što su je nazivali „ljepotanom". Mašu su toliko zlostavljali da je molila mamu da je školuje od kuće. Htjela je pobjeći od užasnih mladih ljudi u školi, ali je njena mama to odbila. Zlostavljanje se nastavilo kod kuće putem društvenih mreža. Šta biste uradili?

Osvrt na aktivnost. Za osvrt na aktivnost koristite neka od niže navedenih pitanja:

- Šta mislite o ovoj aktivnost?
- Na koje scenarije vam je bilo najteže odgovoriti i zašto?
- Da li mislite da su svi scenariji bili primjer zlostavljanja?
- Da li ste se ikad susreli sa zlostavljanjem ili zlostavljanjem putem interneta – bilo kao žrtva, počinitelj ili svjedok (promatrač)?
- Ko se računa svjedokom (promatračem) i koja je njegova uloga u sprečavanju i zaustavljanju nasilničkog ponašanja?
- Šta možete reći o odnosu između *offline* i *online* zlostavljanja?
- Da li postoje bitne razlike?
- Da li vas je ova aktivnost natjerala da sada drugačije gledate na zlostavljanje/zlostavljanje putem interneta?
- Da li ste zbog toga pomislili da biste u budućnosti mogli drugačije reagirati?
- Šta možete učiniti protiv zlostavljanja putem interneta?
- Ko bi trebao poduzeti mjere za sprečavanje zlostavljanja putem interneta? Kakva bi trebala biti uloga medijskih mreža, pružatelja usluga, policije, roditelja, školske uprave itd.?

Savjet za facilitatora

- Učesnici će možda željeti odabrati više od jedne opcije, naprimjer, odgovoriti nasilniku i prijaviti zlostavljanje. U tom slučaju, recite im da odu u ugao prostorije koji se čini najvažnijim, a zatim im dajte priliku da objasne svoj stav.
- Imajte na umu da neki učesnici mogu biti izloženi zlostavljanju od drugih u grupi.
- Morate biti osjetljivi na razne lične potrebe ili sukobe i ne pritiskati nikoga da odgovori ako nije spreman odgovoriti.
- Ako među učesnicima ima onih koji su izloženi zlostavljanju, aktivnost može izbaciti njihove brige na površinu i navesti ih da prepoznaju svoju potrebu za daljnjom podrškom. Trebali biste im jasno dati do znanja da im možete ponuditi takvu podršku – u povjerenju – ili biste trebali imati alternativne sisteme podrške na koje ih možete uputiti. Prije aktivnosti, možda biste željeli istražiti postojeće usluge na lokalnom ili državnom nivou, naprimjer, telefonske linije za pomoć ili organizacije koje nude podršku žrtvama.
- Ako učesnici nisu upoznati sa zlostavljanjem putem interneta ili se čini da ne prepoznaju njegov štetan karakter, možete ih upoznati s nekim osnovnim informacijama kako biste podigli njihovu svijest o problemu i pristupima koje su drugi ljudi koristili.

Ideje za djelovanje

U skladu s odgovorima, facilitator također može raspravljati o različitim načinima nastavka aktivnosti, kao što su, naprimjer, podizanje svijesti o problemu (*online* ili *offline*), uspostavljanje grupe podrške ili solidarnosti, provedba politike protiv zlostavljanja u grupi ili osmišljavanje kampanje „'Ne' zlostavljanju putem interneta“ itd.

Aktivnost 6. Netolerancija, rasizam i ksenofobija[10]

Instrukcije (ukupno trajanje aktivnosti: 60 minuta):

[10] Izvor: “Paint the Change Curriculum” by Sara Clarke-Habibi for Off-Centre Productions, London, 2019.

U ovoj aktivnosti ćemo razmišljati o tome šta uzrokuje netolerantno i nasilno ponašanje ljudi prema drugima. U nastavku sesije ćemo naučiti šta možemo učiniti kako bismo spriječili širenje netolerancije u našem društvu.

Vizualni poticaji i diskusija: „Pokazat ću vam nekoliko fotografija iz novina i zamolit ću vas da opišete vašu viziju onog što vidite na fotografijama.“ Pokažite fotografije netolerantnog i ekstremističkog ponašanja [odaberite slike, npr.: protesti neonacista, protesti protiv muslimana, protesti protiv imigracije, protesti protiv LGBTIQ+ zajednice, krivična djela počinjenja iz mržnje itd.]. Usmjeravajte diskusiju pomoću sljedećih pitanja. Priznajte doprinos svakog učesnika posebno.

- Šta vidite na ovim slikama?
- Šta se ovdje događa?
- Zašto neke grupe osjećaju gnjev i postaju netolerantne prema njima?
- Šta mislite kako se ljudi osjećaju zbog ovakve vrste netolerancije?

Definicije: Zamolite grupu da pokuša definirati sljedeće ključne pojmove, a potom sumirajte.

- **Šta je „netolerancija“?** Netolerancija znači nespremnost prihvaćanja vjerovanja/životnih stilova/ponašanja koji se razlikuju od vlastitih.
- **Šta je „ksenofobija“?** Strah i mržnja prema nepoznatim osobama ili strancima ili prema bilo čemu nepoznatom ili stranom.

Naglasite u grupi da ljudi koji se ponašaju netolerantno i/ili ksenofobično često **pokušavaju okriviti drugu osobu**, „drugačiju“ osobu, za svoje probleme i agresivno ponašanje (ovo se naziva pronalaženjem „žrtvenog jarca“). Ali oni nisu pravi uzrok. Važno je razumjeti prave uzroke kako bismo pronašli načine njihove transformacije.

Naprimjer, na Zapadnom Balkanu su društva i dalje u velikoj mjeri sklona okrivljavanju, stereotipima i predrasudama jednih prema drugima i među zajednicama, što produžava sukobe i ometa društveni mir i razvoj. Mladi ljudi i dalje nasljeđuju narative o prošlosti regije koji su fokusirani na krivnju i podjele, a ne na pomirenje i saradnju.

Mentalno mapiranje: Koristite kosu tablu za izradu konceptualne mape ili svakom učesniku dajte papir na kojem će izraditi svoju mapu. Napišite „uzroci netolerancije“ u sredini i zaokružite te riječi. Potaknite grupu pitanjem u nastavku i usmjeravajte učesnike u izradi njihove konceptualne mape sa sljedećim ključnim riječima. Pomozite grupi da definira svaku ključnu riječ, usmeno ili pismeno.

Poticajno pitanje: *„Koji su, prema vašem mišljenju, korijenski uzroci netolerancije i diskriminacije na Zapadnom Balkanu?“*

Odgovori trebaju obuhvatiti sljedeće:

Neznanje i strah: Kada ljudi različitih rasa, vjera, nacija i kultura nemaju jedni s drugima kontakt, boje se onoga što ne poznaju, boje se onoga što je „drugačije“, vjerujući da je to prijetnja njihovom vlastitom načinu života.

- Neznanje znači nedostatak znanja, informacija, svijesti ili razumijevanja.
- Strah je osjećaj tjeskobe zbog percipirane prijetnje opasnosti, boli ili štete.

Poticajna pitanja:

- *Šta je to što ljudi ne znaju?*
- *Čega se ljudi boje?*
- *Šta još navodi ljude na netoleranciju?*

O **stereotipima i predrasudama** se često uči u kući i putem medija**.**

- Stereotip je široko rasprostranjena (pojednostavljena) slika ili ideja o nekoj osobi ili stvari. Stereotipi se temelje na neznanju. Zamolite učesnike da daju primjere.
- Predrasuda je unaprijed donesen sud – unaprijed stvoreno i neutemeljeno mišljenje o nekome ili nečemu koje vas sprečava da ga upoznate i obično dovodi do odbojnosti, neprijateljstva ili nepravednog ponašanja prema toj osobi ili stvari.

Poticajno pitanje: *Koje stereotipe i predrasude ljudi izražavaju oko nas, u školi ili na ulici?*

Frustracija i bijes: Zasnovani su na nezadovoljstvu načinom na koji društvena zajednica djeluje i osjećaju tjeskobe da nema načina da se stvari promijene na bolje.

- Frustracija je osjećaj uzrujanosti jer ne možete postići ono što želite, koji je često povezan s percepcijom da drugi ljudi ili okolnosti onemogućavaju vaš uspjeh.

Poticajno pitanje: *Zbog čega su ljudi ovdje frustrirani i bijesni?*

Prebacivanje krivnje na drugog („na žrtvenog jarca“) znači okrivljavanje drugog za vlastite probleme/probleme u vašoj zajednici.

- Natjerati druge ljude da pate zbog stvari koje vas uzrujavaju, umjesto da sami preuzmete odgovornost ili okrivite stvarnog uzročnika vaše patnje.

Poticajno pitanje*: Koga ljudi ovdje krive za svoje probleme?*

Diskusija: Usmjeravajte diskusiju u grupi postavljajući sljedeća pitanja.

- *Da li ste ikad vidjeli/čuli da su ljudi netolerantni (na ulici/u autobusu/u prodavnici/u školi itd.?) Šta se dogodilo?*
- *Kako ste se osjećali u takvoj situaciji?*
- *Da li se ikad neko prema vama odnosio s predrasudama ili netolerancijom?*
- *Kako ste željeli da se ta osoba prema vama ponaša?*

U odgovoru na ova pitanja učesnici mogu navesti rasističke komentare ili šale, grafite s porukama mržnje, tučnjavu. Mogu reći da su bili šokirani, da su se osjećali obeshrabreno, loše, da su bili ljuti, uplašeni i frustrirani. Mogu navesti želju da ih se tretira s poštovanjem, ravnopravno, da imaju osjećaj uključenosti, normalnosti, lične sigurnosti itd.

Poslušajte priče učesnika i priznajte njihova iskustva s unaprijed donesenim sudom i/ili pogrešnim postupanjem. Pokažite empatiju.

Zatvaranje kruga: Završite aktivnost zatvaranjem kruga, kako slijedi:

- Provjerite s učesnicima kako razmišljaju i šta osjećaju: *Kako se osjećate nakon ove diskusije*? [Možete olakšati razmjenu mišljenja tako što ćete kod sebe imati neki predmet (štap, kamen, nešto drugo što je simbolično) koji će učesnici razmjenjivati u krugu. Onaj ko drži predmet govori. Možete modelirati razmjenu mišljenja tako da sami odgovorite na pitanje, a zatim proslijedite predmet sljedećoj osobi.]
- Za očekivati je da su učesnici refleksivni. Neki možda nemaju riječi za ono što osjećaju. Neki učesnici mogu reći da osjećaju zabrinutost, ljutnju i tjeskobu. Neki mogu biti energični.
- Potvrdite odgovore učesnika i zamolite druge da podignu ruku ako imaju slične osjećaje (grupišite slične osjećaje kako se niko ne bi osjećao izdvojenim).
- Sumirajte tako što će se svi složiti da su netolerancija i predrasude loši za zajednice. Pozitivno zaključite sesiju dajući učesnicima do znanja da postoje mnoge stvari koje ljudi i društva mogu učiniti kako bi spriječili i smanjili predrasude, mržnju i nasilje među ljudima. Na narednim sesijama oni će učiti o alatima i strategijama za transformaciju netolerancije, ksenofobije i diskriminacije.

Aktivnost 7. Migracije i ksenofobija u Evropi[11]

Instrukcije (ukupno trajanje aktivnosti: 90 minuta): Dio 1 – Osnovni pojmovi

1. Velikim slovima napišite u sredini zidne/kose table riječi „**izbjeglica“** i „**migrant“**. Pitajte grupu šta im pada na pamet kada pomisle na ove riječi. Zabilježite njihove odgovore na tabli ili neka svoje odgovore napišu na samoljepljivim listićima. Pregledajte odgovore i razgovarajte o njima.
2. Objasnite svojoj grupi značenje ova dva pojma. Pojam „**izbjeglica**“ se odnosi na ljude koji su prisiljeni napustiti svoj dom zbog oružanog sukoba ili progona.[12] Situacija je toliko opasna i nepodnošljiva da oni prelaze državne granice u potrazi za sigurnošću. Izbjeglice su priznate i zaštićene prema međunarodnom pravu upravo zato što je za njih preopasno da se vrate kući i njima je potrebno utočište negdje drugdje. U 2019. godini je u svijetu bilo više od 26 miliona izbjeglica. Pogledajte trenutnu statistiku iz međunarodnih izvora, kao što su UNHCR (www.unhcr.org) i EU (https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained).
3. Pojam „**migrant**“ se odnosi na ljude koji se odluče preseliti drugdje kako bi poboljšali svoje životne uvjete pronalaskom posla ili kroz obrazovanje, spajanje s porodicom ili oni donose takvu odluku iz drugih razloga, ali ne zbog direktne prijetnje progona ili smrti[13]. Migranti se mogu vratiti u svoju domovinu iako, u nekim slučajevima, tamošnji uvjeti života mogu biti teški. Mnoge vlade prihvataju migrante zbog njihovog pozitivnog doprinosa ekonomiji. Ipak, migranti, kao i izbjeglice, mogu se suočiti s predrasudama, diskriminacijom, teškim uvjetima na svom putu do zemlje domaćina i/ili po dolasku u takvu zemlju.
4. Naglasite da migranti i izbjeglice ne smiju biti diskriminirani bez obzira na razloge njihovog raseljavanja. Oni imaju prava prema međunarodnom pravu, a način na koji ih pripadnici društva tretiraju odražava moralnu i političku zrelost države.

Dio 2: Zašto ljudi postaju bijesni i agresivni prema migrantima i izbjeglicama?

[11] Izvor: “Paint the Change Curriculum” by Sara Clarke-Habibi for Off-Centre Productions, London, 2019.
[12] https://www.unhcr.org/news/latest/2016/7/55df0e556/unhcr-viewpoint-refugee-migrant-right.html
[13] https://www.unhcr.org/news/latest/2016/7/55df0e556/unhcr-viewpoint-refugee-migrant-right.html

5. Razmotrite s grupom koncept društvenog identiteta kao nečijeg identiteta zasnovanog na pripadnosti određenoj grupi.
6. Podsjetite grupu da se **u vrijeme prijetnji i sukoba među grupama** svaka grupa fokusira na samu sebe. Društveni identiteti postaju sve uži i rigidniji. Pripadnost grupi se svodi na jedan bitan atribut (kao što su rasa, vjera, nacionalnost ili političko opredjeljenje) na osnovu kojeg se svijet dijeli na kategorije „mi" i „oni". Ova podjela se oslanja na **stereotipe** gdje smo svi „mi" slični, a svi „oni" su međusobno slični i suštinski različiti od „nas". To se zove „**drugost**" i često se gradi na mitovima o rasnoj čistoći, nacionalnoj posebnosti ili nekim drugim tvrdnjama o superiornosti. „Drugi" se doživljavaju kao inferiorni, ali opasni, dok se „mi" predstavljamo kao superiorni, ali ranjivi.
7. Lideri ponekad **manipuliraju** stanovništvom na osnovu ovih esencijaliziranih identiteta, stvarajući klimu straha usredotočenu na (stvarne ili zamišljene) prijetnje. Ove borbe između grupa identiteta nazivaju se „politikom identiteta". „**Politika identiteta**" je kada se markeri identiteta koriste/manipuliraju u svrhu postizanja političkih interesa jedne grupe nad drugom.

Dvije ideologije koje se zasnivaju na identitetu uključuju etnocentrizam i nacionalizam.

- **Etnocentrizam** je stav da je vlastita kulturološka, etnička ili vjerska grupa superiorna u odnosu na druge grupe.
- **Nacionalizam** je političko uvjerenje da je nečije mjesto porijekla superiornije od svih ostalih. Nacionalisti druge nacije smatraju se suparnicima, pa se nacionalizam često gradi na osjećaju nepovjerenja ili neodobravanja drugih nacija.
- Nacionalizam nije isto što i **patriotizam**. Patriotizam je osjećaj ljubavi prema mjestu porijekla i njegovim vrijednostima. Neko može biti patriota bez osjećaja neprijateljstva prema drugim nacijama.
- Druge ideologije koje se zasnivaju na razmišljanju „mi protiv njih" uključuju: **rasizam, antisemitizam i islamofobiju.**

Objasnite: Netolerancija, strah i neprijateljstvo među grupama ljudi se šire i povećavaju, neke se osobe mogu **radikalizirati**. Svoj bijes mogu početi izražavati govorom mržnje, protestima i agresivnim ponašanjem, a sve to može dovesti do porasta krivičnih djela počinjenih iz mržnje.

Pitajte: *Što je govor mržnje/šta su krivična djela počinjena iz mržnje, da li znate?* Dajte grupi vremena za diskusiju i iznošenje primjera.

Definirajte:

- **Govor mržnje** je javno izražavanje mržnje ili poticanje na nasilje prema drugima na osnovu njihove rase, vjere, nacionalnosti, spolne orijentacije itd.
- **Krivična djela počinjena iz mržnje** su djela nasilja motivirana mržnjom protiv ljudi ili imovine.

Dio 3: Uzroci i efekti govora mržnje i krivičnih djela počinjenih iz mržnje

Podijelite učesnike u manje timove. Svakom timu dajte 15 minuta za diskusiju o sljedećim pitanjima:

1. *Zašto je, po vašem mišljenju, posljednjih godina došlo do porasta ksenofobije i krivičnih djela počinjenih iz mržnje širom Evrope?*
2. *Zašto ljudi razmišljaju i djeluju na način koji je zasnovan na mržnji?*

3. *Kakav je efekt netolerancije i ekstremizma na zajednice? Čemu to vodi?*
4. *Šta se može učiniti u borbi protiv netolerancije?*

Po povratku svih učesnika u grupu, pozovite po jednu osobu iz svakog tima da kratko obrazloži rad svog tima. Vodite računa da ne ponavljaju iste ideje koje su već iznijeli drugi timovi, ako je moguće, nego da samo dodaju nove. Dok timovi razmjenjuju svoje zaključke, mogu se dotaknuti nekih ili svih niže pobrojanih ideja:

- **Mnogi ljudi za porast ksenofobije krive „izbjegličku krizu"** koja je posljedica prisilnog raseljavanja miliona ljudi iz ratnih zona, poput Sirije i Afganistana, te iz zemalja ekstremnog siromaštva i krhkosti, poput Južnog Sudana i Somalije.
- Iako neki ljudi imaju jaka antimigrantska osjećanja, **mnogi drugi suosjećaju i razumiju izbjeglice** koje u Evropu stižu iz ratom razorenih i nestabilnih zemalja i ponudili su im podršku i pomoć.
- **Međutim, netolerantni ljudi i ekstremističke grupe** na dolazak „drugih" gledaju sa sumnjom i strahom. Ne razumiju razloge „odguravanja" i „privlačenja" („*push*" i „*pull*" faktore) zbog kojih su pobjegli iz svoje domovine, kao što su nesigurnost i progon, prijetnja nasiljem i želja da svojoj djeci pruže sigurnije, stabilnije okruženje dok se ne budu mogli vratiti kući. Ekstremisti imaju predrasude prema „drugima" (koje često potiču političari i mediji), misleći da su bitno drugačiji, umjesto da priznaju da su to obični ljudi kao i oni. Zbog toga ne osjećaju empatiju prema patnjama drugih i odbijaju pružiti im pomoć.
- **Neki ljudi u društvu zemlje domaćina su frustrirani svojim vlastima** ako smatraju da njihove vlastite potrebe nisu zadovoljene. Zatim postaju ljubomorni kada se njihove vlasti brinu za „strance" i počnu prebacivati krivicu za svoje probleme na „strance".
- **To dovodi do povećanja rasizma i ksenofobije** u političkim diskursima. Ksenofobija znači nesklonost prema strancima/ljudima iz drugih zemalja. Obično se kombinira s nacionalizmom – vjerovanjem da su vlastito mjesto porijekla i „njihovi" ljudi bolji od svih ostalih.
- **U Ujedinjenom Kraljevstvu, naprimjer, glasanje o Brexitu** (za izlazak zemlje iz Evropske unije) dovelo je do ogromnog porasta krivičnih djela počinjenih iz mržnje prema strancima i manjinskim zajednicama širom zemlje. Druge zemlje su doživjele sličan porast nacionalizma. To je dovelo do veće netolerancije i porasta krivičnih djela počinjenih iz mržnje.
- **Ekstremisti vjeruju da je njihov put jedini put**. Ekstremisti mrze određene „druge" i vjeruju da je u redu koristiti nasilje protiv njih. Prema njihovom **načinu razmišljanja,** „moja grupa" je u pravu („mi" smo u pravu), a drugi („oni") su u krivu; „mi" smo dobri, a „oni" su zli; „mi" imamo prava, a „oni" nemaju.
- **Umjesto da nauče živjeti zajedno**, oni postaju neprijateljski raspoloženi i pokušavaju istjerati druge.
- Netolerancija i ekstremizam imaju mnoge negativne efekte na zajednice, uključujući:
    - Pojačani osjećaj nesigurnosti i nepovjerenja,
    - Povećanu društvenu i ekonomsku segregaciju i diskriminaciju,
    - Povećani rizik od nepravde i nasilja i njihovo izvršenje,
    - Cikluse straha, sukoba, daljnjih predrasuda i nasilja.

Ako je vaša grupa zrela, možete sažeti uobičajene pokretače radikalizacije, govora mržnje i krivičnih djela počinjenih iz mržnje na sljedeći način:

- **Ideološka orijentacija**: Svjetonazori „mi protiv njih", promatranje određenih kultura ili nacija kao loših ili prijetećih, viđenje vlastitog naroda i nacije kao superiornih (npr.

rasizam, etnocentrizam, nacionalizam, islamofobija, antisemitizam, itd.), uvjerenje da je upotreba nasilja protiv prijetnji opravdana.
- **Psihološki faktori**: Strah za ličnu ili kolektivnu sigurnost, želja za pripadanjem grupi, želja za životnom svrhom i herojstvom/avanturom i sklonost „grupnom razmišljanju“ u kojem su neovisno mišljenje i donošenje odluka potisnuti.
- **Političke pritužbe**: Frustracije povezane s kršenjem ljudskih prava, ograničenim političkim i građanskim slobodama, korupcijom i stranom okupacijom, koje dovode do želje za „borbom protiv vlasti“, „borbom protiv elita“, „borbom protiv sistema“.
- **Ekonomske pritužbe**: Frustracije povezane sa nezaposlenošću i siromaštvom.
- **Sociološki faktori**: Osjećaj društvene otuđenosti, poteškoće u kulturološkom prilagođavanju mjestu u kojem osoba živi, iskustvo marginalizacije i diskriminacije.
- **Rodna socijalizacija**: Kulturološke norme vezane za maskulinitet, koje potiču agresiju, promoviraju mušku superiornost i konkurenciju te njeguju strah od emaskulacije.

Osvrnite se na aktivnost: Završite aktivnost zatvaranjem kruga, kako slijedi.

1) *Kako se osjećate poslije ove diskusije?*
- Za očekivati je da su učesnici refleksivni. Neki mogu osjećati zabrinutost, ljutnju, tjeskobu, frustraciju.
- Potvrdite odgovore učesnika i kažite im: „Podignite ruku ako imate slične osjećaje“.
- Priznajte da se izazovi u društvu mogu činiti nesavladivim, ali da postoji mnogo stvari koje možemo učiniti kako bismo direktno i indirektno promijenili stavove i ponašanja ljudi.

2) *Koju jednu stvar možete učiniti da biste zaustavili netoleranciju i mržnju?*
- Potvrdite odgovore svoje grupe i recite da će na budućim sesijama imati priliku sarađivati na projektima društvenih promjena.

Aktivnost 8. Korak naprijed

Instrukcije (ukupno trajanje aktivnosti: 60 minuta):

1. Stvorite mirnu atmosferu uz laganu muziku ili zamolite učesnike da ništa ne govore.
2. Zamolite učesnike da svako od njih izvadi iz šešira po jednu karticu na kojoj je napisana određena uloga. Recite da svako zadrži svoju karticu za sebe i da je nikome ne pokazuje.
3. Zamolite ih da sjednu (po mogućnosti na pod) i da svi pažljivo pročitaju tekst na svojim karticama.
4. Sada ih zamolite da svako preuzme svoju ulogu. Kako biste im pomogli, pročitajte neka od sljedećih pitanja, pauzirajte nakon svakog pitanja kako biste učesnicima dali vremena za razmišljanje i stvaranje slike o sebi i životu svog lika:
    - Kakvo je bilo vaše djetinjstvo? U kakvoj kući/stanu ste živjeli? Koje ste igre igrali? Kakav su posao imali vaši roditelji?
    - Kakva je vaša svakodnevica sada? Gdje se družite? Što radite ujutro, popodne, navečer?
    - Kakav je vaš stil života? Gdje živite? Koliko novca zarađujete svaki mjesec? Da li imate slobodnog vremena? Da li imate godišnji odmor? Kako provodite to vrijeme?
    - Čemu se radujete, a čega se bojite?
5. Sada zamolite učesnike da ostanu apsolutno tihi dok zauzimaju pozicije jedan pored drugog (kao na startnoj liniji).

6. Recite učesnicima da ćete pročitati listu situacija ili događaja. Svaki put kada mogu odgovoriti s „da“ na konstataciju, trebali bi napraviti korak naprijed. U suprotnom, neka ostanu gdje jesu i ne miču se.
7. Pročitajte situacije jednu po jednu. Zastanite malo između svake situacije kako biste učesnicima dali vremena da zakorače naprijed i osvrnu se oko sebe kako bi vidjeli svoj položaj u odnosu na druge učesnike.
8. Na kraju, pozovite sve da zapamte svoje konačne pozicije. Zatim im dajte nekoliko minuta da napuste svoje uloge, vrate se u grupu u kojoj će predstaviti svoje dojmove.

Osvrt i evaluacija

Počnite s pitanjem šta se dogodilo i šta učesnici misle o aktivnosti. Zatim nastavite govoriti o postavljenim pitanjima i onome što su naučili.

Oprez: Ova aktivnost može biti osjetljiva ako se učesnici identificiraju sa životnim situacijama i nejednakostima kroz različite uloge. Budite pažljivi prema učesnicima koji možda imaju teške emocije.

- *Kako ste se osjećali kada ste pravili korak naprijed - ili kada niste?*
- *Za one koji su često pravili korak naprijed, u kojem trenutku ste počeli primjećivati da se drugi ne kreću tako brzo kao vi?*
- *Da li je iko osjetio da je bilo trenutaka u kojima su njihova osnovna ljudska prava bila ignorirana?*
- *Da li možete pogoditi koje su uloge imali drugi?* (Dopustite učesnicima da otkriju svoje uloge tokom ovog dijela diskusije)
- *Koliko je bilo lako ili teško igrati ulogu? Kako ste zamišljali osobu koju ste glumili?*
- *Da li vježba na neki način odražava društvo? Kako?*
- *Koja su ljudska prava bila ugrožena u svakoj ulozi?*
- *Koji bi se prvi koraci mogli poduzeti na rješavanju nejednakosti u društvu?*

Kartice s napisanim ulogama: odštampajte, isijecite i presavijte kartice s ulogama koje će učesnici izvlačiti iz šešira ili zdjele.

- Nezaposlena ste samohrana majka. Predsjednica ste političke omladinske organizacije čija je matična stranka na vlasti.
- Vi ste kćerka direktora lokalne banke. Studirate ekonomiju.
- Sin ste kineskog imigranta koji vodi uspješan ugostiteljski obrt brze hrane.
- Vi ste djevojka muslimanske vjeroispovijesti i živite sa roditeljima koji su vrlo pobožni ljudi.
- Vi ste sin američkog ambasadora u zemlji u kojoj trenutno živite.
- Vi ste vojnik, na služenju obaveznog vojnog roka. Vlasnik ste uspješnog uvozno-izvoznog preduzeća.
- Vi ste mladić, koji ima invaliditet i koji se može kretati samo uz pomoć invalidskih kolica.
- Vi ste umirovljeni radnik tvornice koja proizvodi cipele.
- Vi ste sedamnaestogodišnja Romkinja koja nije završila osnovnu školu.
- Vi ste djevojka mladog umjetnika koji je alkoholičar.
- Vi ste HIV pozitivna sredovječna prostitutka.
- Vi ste dvadeset dvogodišnji homoseksualac.
- Vi ste nezaposlena osoba sa završenim fakultetom i čekate prvu priliku za posao.
- Vi ste manekenka afričkog porijekla.

- Vi ste dvadeset četverogodišnja izbjeglica iz Afganistana.
- Vi ste mlada osoba, beskućnik ste, imate 27 godina.
- Vi ste ilegalni imigrant iz Afrike.
- Vi ste devetnaestogodišnji sin poljoprivrednika iz jednog udaljenog sela.
- Vi imate 25 godina, neoženjeni ste, slijepi i koristite psa vodiča za kretanje i još uvijek ste nezaposleni.
- Vi ste student na razmjeni i živite od skromnog studentskog kredita.
- Vi imate 35 godina, neudata ste i vodite računa o svojim hronično bolesnim roditeljima.
- Vi ste ribar u području gdje su međunarodne kompanije iscrpile zalihe zbog pretjeranog izlova.
- Vi imate 22 godine, radite u apoteci u rodnom gradu, živite s roditeljima koji su također zaposleni.
- Mali ste poljoprivredni proizvođač koji živi od vlastitih usjeva, a višak prodajete kako biste mogli kupiti druge potrepštine.
- Vi imate 40 godina, radite kao medicinska sestra u bolnici udaljenoj jedan sat vožnje od mjesta u kojem živite.
- Vi ste menadžer u građevinskoj firmi koja je zaključila ugovore s vladom.

Situacije i događaji

Pročitajte sljedeće situacije naglas. Nakon što ste pročitali sve situacije, dajte vremena učesnicima da naprave korak naprijed i provjere koliko su se pomakli u odnosu na druge.

- Nikad niste imali ozbiljnije financijske probleme.
- Imate pristojan stan s telefonom i televizijom.
- Osjećate da se vaš jezik, vjera i kultura poštuju u društvu u kojem živite.
- Osjećate da je vaše mišljenje o društvenim i političkim pitanjima važno i da vaš stav drugi slušaju.
- Drugi ljudi vas konzultiraju o različitim pitanjima.
- Ne bojite se da će vas zaustaviti policija.
- Znate gdje se možete obratiti za savjet i pomoć, ako vam zatreba.
- Nikad se niste osjećali diskriminirano zbog svog porijekla.
- Imate odgovarajuću socijalnu i medicinsku zaštitu za svoje potrebe.
- Možete jednom godišnje otići na odmor.
- Možete pozvati prijatelje na večeru kod kuće.
- Imate zanimljiv život i pozitivno gledate na svoju budućnost.
- Smatrate da možete studirati i baviti se profesijom po svom izboru.
- Ne bojite se maltretiranja ili napada na ulici ili u medijima.
- Možete glasati na općim i lokalnim izborima.
- Najvažniji vjerski praznik možete proslaviti s rodbinom i bliskim prijateljima.
- Možete sudjelovati na međunarodnom seminaru u inostranstvu.
- Barem jednom sedmično možete otići u kino ili pozorište.
- Ne bojite se za budućnost svoje djece.
- Novu odjeću možete kupiti barem jednom u tri mjeseca.
- Imate pravo zaljubiti se u osobu po svom izboru.
- Osjećate da se vaše kompetencije cijene i poštuju u društvu u kojem živite.
- Možete koristiti internet i imati koristi od njega.
- Ne bojite se posljedica klimatskih promjena.

Savjet za facilitatora

Tokom osvrta, važno je istražiti kako je učesnicima bio poznat lik kojeg su glumili. *Da li je to bilo kroz lično iskustvo ili druge izvore informacija (vijesti, knjige ili šale)? Da li su sigurni da su informacije i slike koje imaju o likovima pouzdane?* Na ovaj način možete slikovito objasniti kako funkcioniraju stereotipi i predrasude.

Varijacija: Provedite aktivnost kako je opisano. Zatim odigrajte drugi krug koji može otkriti sposobnosti koje su ponekad podcijenjene. Učesnici zadržavaju iste uloge. U drugom krugu pročitajte konstatacije koje ste unaprijed pripremili, a koje se fokusiraju na snage koje ljudi u nepovoljnom položaju mogu imati upravo zbog situacije u kojoj se nalaze. Naprimjer:

- *Naš kućni budžet je mali i znamo gdje su najpovoljnije cijene.*

Ovu metodu možete prilagoditi kako biste istaknuli nejednakosti u mnogim drugim područjima, kao što su, naprimjer, učešće u političkom i društvenom životu ili rodna pitanja. Ako se fokusirate na drugo pitanje, morat ćete osmisliti drugačije uloge i konstatacije. Pritom vodite računa o potencijalno osjetljivim ulogama i konstatacijama.

Aktivnost 9. Mirovno novinarstvo

Mirovno novinarstvo se odnosi na odluku urednika i novinara o čemu i kako će izvještavati kako bi se stvorile mogućnosti za društvo u cjelini da razmotri i cijeni nenasilne odgovore na sukobe. Većina medija je pristrasna u korist nasilja i nasilnih aktera. To se uklapa u interese nasilnih aktera koji žele zastrašiti i poremetiti mirovni proces, stvarajući „petlju negativnih povratnih informacija“. Time se također slabe nenasilne grupe pogođene sukobom, ušutkavanjem njihovog glasa i aktivnosti. Za zaštitu nas samih i naših zajednica od manipulacije, kao i za promoviranje inkluzivne, nenasilne i društveno pravedne kulture dijaloga i mira, ključno je naučiti kritički razmišljati o informacijama koje konzumiramo, o njihovom izvoru, pouzdanosti, perspektivi, pristrasnosti i ciljevima.

Instrukcije (ukupno trajanje aktivnosti: 60 minuta):

Kritička medijska pismenost: Organizirajte svoju grupu u timove od po 4-5 učesnika i svakom timu dajte 1 ili 2 članka po vašem izboru. Zamolite ih da analiziraju te članke iz perspektive mirovnog novinarstva i pritom ih usmjerite postavljanjem sljedećih pitanja:

- Koliko je strana u sukobu predstavljeno? Da li ih može biti više? Ako da, koje su to strane?
- Da li su glasovi svih grupa jednako zastupljeni? Da li se nekima daje više prostora nego drugima? Zašto?
- Da li članak pruža bilo kakvu strategiju upravljanja sukobima? Ako ne, koje strategije vam padaju na pamet?
- Da li članak potiče predrasude, netoleranciju, mržnju ili nasilje? Kako?
- Da li članak podržava transformativne narative, ističući moguća rješenja, mogućnosti za izgradnju mira ili napore u tom pravcu? Ako da, koje? Ako ne, zašto?

Učesnici trebaju uzeti markere i na kosim tablama napisati svoja razmišljanja.

Razmjena mišljenja: Zamolite svaki tim da predstavi svoje glavne nalaze i razmišljanje u 5 minuta. Sintetizirajte ključna zapažanja i razmišljanja na kosoj tabli.

Osvrt na aktivnost: Zajedno sa cijelom grupom razmislite o ulozi medija u davanju doprinosa dinamici sukoba i mira u njihovom kontekstu. Razgovarajte o tome kakva bi trebala biti uloga javnosti kao konzumenta i proizvođača medijskih sadržaja. Razgovarajte o tome šta se može uraditi kako bi se utjecalo na poruke koje kruže kroz medije i kako zagovarati mirovno novinarstvo. Zabilježite ideje učesnika na kosoj tabli. Usmjerite grupu na razmatranje odgovornosti medija i njihove vlastite odgovornosti prilikom objavljivanja sadržaja na društvenim mrežama. Potaknite ih da uvijek kritički promišljaju o tome kojem cilju mediji služe i da nastoje privući više pažnje na poruke mira i solidarnosti.

Savjet: Ovo je važna vježba za mješovitu grupu učesnika iz različitih zajednica ili društava, ako se njom dobro upravlja. Međutim, vježba može biti osjetljiva. Ako je grupa zrela, mogu se ispitati kontroverzne teme koje su specifične za sadašnje ili prošle sukobe između zajednica. Naprimjer, naprednija grupa može pogledati medijsko izvještavanje o značajnim historijskim događajima i njihovoj memorijalizaciji ili o procesima tranzicijske pravde povezane s tim događajima. Ili, ona može ispitati izazove u prijelazu s politički kontroliranih medija na neovisne i demokratske medije i mirovno novinarstvo u društvima širom Zapadnog Balkana u proteklih 25 godina. Ako grupa nije spremna za ove teme, odaberite sadržaj koji je manje kontroverzan ili udaljeniji od života učesnika.

Produžetak: Odaberite članak koji promovira sukob i preradite ga koristeći se načelima mirovnog novinarstva.

Modul 3. Razumijevanje nasilja, sukoba i mira

Aktivnost 10. Dilema oko stolica

Napomene za facilitatora

Vježba nudi veliki prostor za kreativno rješavanje sukoba. Međutim, imajte na umu da ova vježba može sadržavati agresivne radnje, stoga upozorite učesnike da vode računa da se ne povrijede. Grupe često kreću u bjesomučnu akciju, koriste silu i ponekad u svoj ugao sale nose stolice na kojima drugi uporno sjede. Dok neki učesnici pokušavaju pronaći kooperativno rješenje, drugi nastavljaju skupiti što više stolica i odbraniti ih. To opet frustrira sve koji nastoje pronaći kooperativno rješenje, koji u svemu tome zaboravljaju svoje pozitivne namjere i tako se pridružuju svađi.

Instrukcije (ukupno trajanje aktivnosti: 45 minuta):

1) U prostoriji ne bi trebali biti stolovi. Potrebne su samo stolice, vjerovatno poredane ukrug, po jedna za svakog učesnika.
2) Organizirajte učesnike u tri tima (A, B, C) i svakom timu dajte po jednu instrukciju napisanu na papiru. Recite im da ne otkrivaju svoje instrukcije drugim učesnicima jer bi se time uništila svrha vježbe. Instrukcije su sljedeće:
    - Stavite sve stolice ukrug. Za to imate na raspolaganju 10 minuta.
    - Stavite sve stolice blizu vrata. Za to imate na raspolaganju 10 minuta.
    - Stavite sve stolice blizu prozora. Za to imate na raspolaganju 10 minuta.
3) Recite svima da počnu s vježbom, slijedeći instrukcije koje su dobili.
4) Podsjetite učesnike da pokušaju koristiti razne opcije. Prekinite vježbu nakon nekog vremena.
5) **Osvrnite** se na vježbu sa cijelom grupom postavljajući sljedeća pitanja:
    - *Šta ste doživjeli igrajući ovu igru?*

- *Da li ste osjećali da je stolica na kojoj sjedite vaša i da s njom možete raditi šta hoćete?*
- *Kako ste se odnosili prema osobama koje su htjele nešto drugo?*
- *Da li ste sarađivali, ubjeđivali se s njima, raspravljali, svađali se ili ste popustili?*
- *Ako ste se suprotstavili drugima, kako ste to učinili?*
- *Da li ste slijedili instrukcije? Zašto, a zašto ne?*
- *Šta vam je bilo važnije: slijediti instrukcije koje ste dobili ili se dobro slagati s drugima?*

6. **Objasnite** da ova vježba naglašava važnost neagresivnog rješavanja sukoba[14]. Instrukcije se nisu mogle provesti ako se učesnici nisu međusobno konzultirali i ako nisu sarađivali.
7. Zamolite učesnike da rasprave o dodatnim pitanjima u nastavku:
   - *Kako biste postupili da sve ponovo radite?*
   - *Šta nam je bilo potrebno da bismo izbjegli sukob?*
   - *Da li možete ovo što se ovdje dogodilo povezati sa stvarnim životnim situacijama? Navedite primjere.*
   - *Kako se ova vježba može primijeniti na izgradnju mira?*
8. Završite sesiju navodeći da je moguće nekoliko rješenja:
   - Postavljanje svih stolica ukrug, između vrata i prozora;
   - Postavljanje svih stolica prvo ukrug, zatim blizu vrata, a zatim blizu prozora;
   - Nepoštivanje dijela instrukcija postavljanjem jedne trećine ukupnog broja stolica ukrug, jedne trećine kod vrata i jedne trećine kod prozora;
   - Promjena situacije na način da se na sredini prostorije okače dva lista veličine novinskog papira, od kojih na jednom piše „vrata“, a na drugom „prozor“;
   - Potpuno nepoštivanje instrukcija.

Aktivnost 11. Stablo sukoba / stablo rješenja

Instrukcije (ukupno trajanje aktivnosti: 60 minuta):

Analiza stabla sukoba:

1. Predstavite svrhu i komponente analize stabla sukoba.
2. Nacrtajte stablo na kosoj ili zidnoj tabli. Oko stabla ostavite slobodan prostor za dodavanje teksta. Deblo predstavlja glavni problem; korijeni predstavljaju uzroke problema; grane predstavljaju efekte problema (i moguće nove probleme ili korijene).
3. Koristite jednostavan primjer kojim ćete ilustrirati proces analize. Pitajte:
   - *Šta predstavlja problem*? [odgovor napišite na deblo]
   - *Šta je uzrok ovog problema/sukoba? Neki drugi razlozi?* [napišite ih na korijenje] Nastavite sve dok ne pronađete pet ili šest uzroka problema.
   - *Koji su efekti ovog problema/sukoba?* [napišite ih na listove stabla]
4. Facilitator će možda trebati pomoći grupi da razmisli o tome kako sukob može imati različite utjecaje na ranjive i marginalizirane populacije poput žena/djevojčica, manjina, LGBTIQ+ zajednice, Roma, izbjeglica, siromašnih zajednica, mladih općenito itd.
5. Dajte manjim grupama učesnika 20 minuta da izrade svoju analizu sukoba specifičnu za kontekst, koristeći alat „stablo sukoba“:

[14] Izvor ove adaptirane verzije: Pretty et al., 1995, str.167-168 u Peacebuilding: A Caritas Training Manual, str.127-128

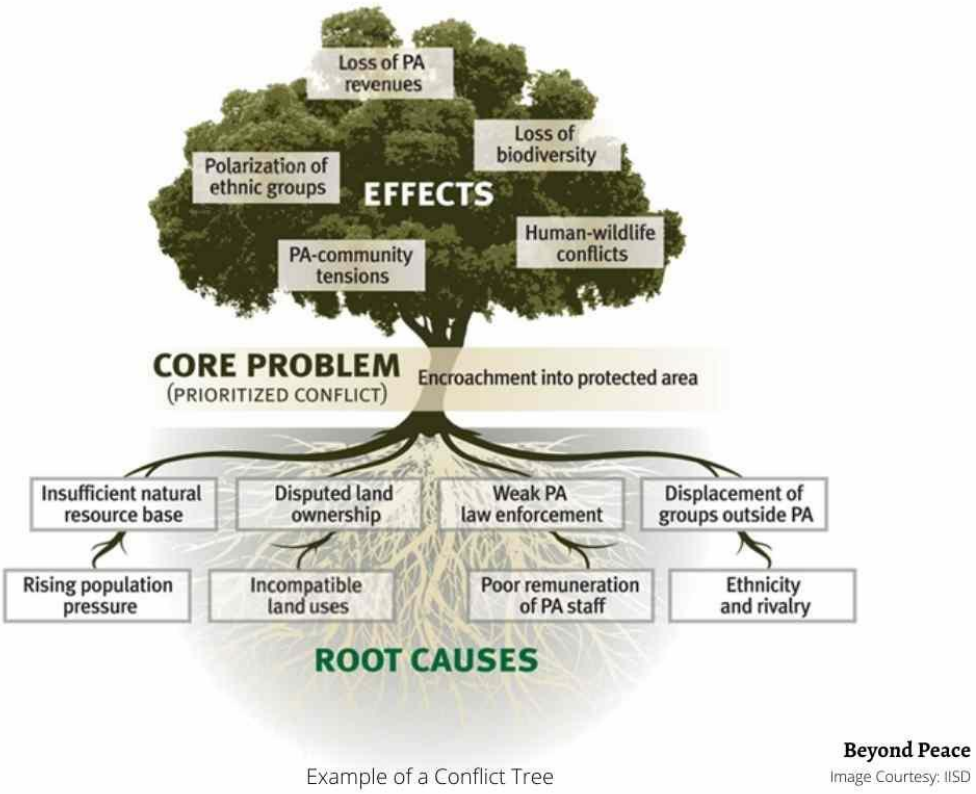

Example of a Conflict Tree

Izvor: https://beyond-peace.com/tools-of-conflict-analysis-in-theory-and-practice-the-conflict-tree-model/

6. Nakon što je stablo završeno, učesnici u manjim grupama u narednih 15 minuta trebaju voditi diskusiju o tome kojim bi se vrstama intervencija mogli početi rješavati korijenski uzroci i efekti sukoba. Istražite moguća „rješenja". Ona se mogu napisati i zalijepiti na isti dijagram stabla, ako ima mjesta. U suprotnom, nacrtajte drugo stablo [„stablo rješenja"] i upotrijebite ga za izgradnju svoje vizije rješenja.
7. Povratak svih u grupu i razmjena mišljenja [30 minuta]. Ponovo okupite sve učesnike i zamolite svaku grupu da predstavi svoje stablo i pozovite ih na diskusiju o korištenju stabla i rezultatima analize.

Osvrt na aktivnost: Pitajte učesnike kako su se osjećali dok su koristili ovaj alat. Šta je bilo lako/teško itd.? Kako ovaj alat nadopunjuje druge alate za analizu sukoba? Dok sumirate, potaknite grupu da spozna da može doprinijeti realizaciji rješenja. U završnoj fazi diskusije fokusirajte se na radnje koje bi učesnici mogli poduzeti.

Aktivnost 12. Mapiranje potreba i strahova

Napomene za facilitatora

Ova aktivnost je najprikladnija za analizu sukoba u lokalnim, međugrupnim ili međuljudskim kontekstima.

Instrukcije (ukupno trajanje aktivnosti: 60-90 minuta):

1) Organizirajte učesnike u manje timove od po četiri učesnika.

2) Predstavite alat za mapiranje sukoba i svakom timu dajte po dva primjerka radnog materijala.
3) Svakom timu dajte po jednu jasnu konfliktnu situaciju za diskusiju. U nastavku je ponuđeno nekoliko primjera, ali trebali biste odabrati situacije koje imaju značenje za vašu grupu:

Scenarij 1: Majka je ljuta na svoju kćerku jer ona želi studirati u inostranstvu, a porodica ne može priuštiti školarinu za studije na skupoj umjetničkoj akademiji u Parizu koju je kćerka odabrala.

Scenarij 2: Dvojica mladih lidera se svađaju oko prioriteta svoje organizacije. Jedan od njih smatra da bi to trebale biti aktivnosti s članovima unutar organizacije; drugi smatra da bi trebale postojati zajedničke aktivnosti s drugim omladinskim organizacijama.

Scenarij 3: Otac (Albanac, Srbin, Kosovar, Crnogorac, Makedonac, Bosanac) ljut je na sina jer mu u posjetu dolazi grupa prijatelja, a jedan od njih je iz susjedne zajednice s kojom su prethodno bili u sukobu.

Scenarij 4: Mlada osoba je u sukobu s bratom/sestrom zbog njegovog/njenog aktivizma i sudjelovanja u demonstracijama i drugim aktivističkim akcijama protiv politika aktualne vlasti i kandidata stranaka na vlasti.

Scenarij 5: Stariji brat je ljut na svog mlađeg brata jer ga je uhvatio kako se u svojoj sobi potajno šminka i nosi haljine. Galami na njega i govori mu da prestane s tim jer su haljine i šminka samo za djevojke.

Scenarij 6: Grupa prijatelja u srednjoj školi prepire se oko toga da li će i dalje prihvatiti prijatelja/prijateljicu u svoju grupu nakon što im je on/ona otkrio/la svoju seksualnu orijentaciju. (Bivši) prijatelj/prijateljica svjestan/na je promjene stavova nakon njegovog/njenog autovanja.

4) U svakom četveročlanom timu će po jedan par predstavljati jednu stranu u sukobu. (U scenariju 1, to znači da će dvije osobe predstavljati majku, a preostale dvije će predstavljati kćerku.)
5) Svaki par treba raditi zajedno na crtanju mape sukoba i popisu svih strahova i potreba za koje vjeruju da su povezani sa svakom stranom u sukobu iz njihove perspektive. Često ono što smo prvo pomislili da je najvažnije u konfliktnoj situaciji nije ono što najviše zabrinjava.
6) Parovi bi zatim trebali uporediti svoje mape sukoba i razgovarati o različitim perspektivama svake strane u konfliktnoj situaciji.
7) Zamolite svaki tim da pripremi vizualnu prezentaciju svoje zajedničke mape na velikoj kosoj tabli. Ovo će biti predstavljeno ostalim učesnicima.
8) Zamolite svaki tim da predstavi svoj scenarij i mape ostalim učesnicima.
9) Pozovite učesnike da podijele s drugima rješenje problema. Kada predlože rješenje, zabilježite ga i prekrižite odgovarajuću potrebu koja je ispunjena i/ili strah koji je ublažen.

Osvrt na aktivnost: Stimulirajte razmišljanje u grupi postavljajući sljedeća pitanja:

- *Da li je ova vježba bila laka ili teška?*
- *Šta vas je, ako išta, iznenadilo u ovoj vježbi?*
- *Koje potrebe je bilo najteže riješiti?*
- *Šta vas je spriječilo da u potpunosti shvatite perspektivu druge strane u sukobu?*

- *Na koje ste prepreke naišli u analizi?*
- *Šta bi vam omogućilo potpunije razumijevanje i analizu situacije?*
- *Da li smatrate ovo korisnim alatom za mapiranje i analizu sukoba? Zašto da/ zašto ne?*
- *Kako bi vam takav pristup mogao biti od pomoći u vašem iskustvu sukoba?*
- *Koji su uvjeti potrebni u konfliktnoj situaciji da bismo mogli koristiti ovaj alat za razumijevanje strahova i potreba?*
- *Na koji način možete, kao omladinski radnik i aktivan građanin, doprinijeti stvaranju potrebnih uvjeta da bi analiza sukoba bila moguća?*

Sumirajte: Zaključite da je, u konačnici, jedini način da saznamo potrebe i strahove druge strane u konfliktnoj situaciji da pitamo. Kada počnemo ovako razmišljati, već smo korak bliže empatiji, a korak dalje od demoniziranja drugoga. Izgovaranje vlastitih strahova i potreba, njihovo konkretiziranje i demistificiranje pomaže nam da se oslobodimo unaprijed stvorenih stavova i da izgradimo veću otvorenost i povjerenje s drugima.

Savjet:

Uključivanjem različitih pogleda strana i uvažavanjem potreba i strahova svih, ova vježba pomaže da se sukob uspostavi kao zajednički problem koji zahtijeva zajedničko rješenje. Može biti prikladno odabrati sukobe s kojima su učesnici upoznati i s kojima se mogu identificirati. Međutim, facilitator bi trebao biti oprezan pri pokretanju pitanja koja su izvan njegove/ njene nadležnosti.

Radni materijal

Korak 1: Koristite ovaj jednostavan grafikon kako biste razmislili o potrebama i strahovima koji bi mogli ležati u osnovi perspektiva i ponašanja strana u konfliktnoj situaciji.

Korak 2: Uporedite svoj grafikon s grafikonom koji je pripremila druga strana kako biste stekli uvid u perspektivu jedni drugih i stekli potpunije razumijevanje potreba i strahova svake strane. Neke od njih mogu biti tačne ili netačne pretpostavke. Razgovarajte o njima i pokušajte doći do tačne slike oko koje se obje strane mogu složiti.

Korak 3: Nakon objedinjavanja perspektiva u zajednički grafikon, zajedno razmislite o akcijama koje se mogu poduzeti kako bi se odgovorilo na potrebe i strahove svake strane. Napišite ih drugom bojom pored odgovarajućeg straha ili potrebe i prekrižite taj strah ili potrebu.

Korak 4: Pregledajte sva predložena rješenja i pokušajte identificirati zajedničko suradničko rješenje (u kojem nema ni pobjednika ni gubitnika).

Modul 4. Transformacija sukoba

Aktivnost 13. Nenasilna komunikacija

Instrukcije (ukupno trajanje aktivnosti: 60 minuta): Igra dobacivanja lopte

1) Učesnici stoje u dva reda, jedan nasuprot drugog, na međusobnoj udaljenosti od 2 metra.
2) Facilitator objašnjava učesnicima kako će igrati igru:
   - Jedan učesnik dobaci loptu bilo kome iz suprotnog reda.
   - Osoba koja je primila loptu mora je baciti drugoj osobi u suprotnom redu.
   - Svako u ovoj igri mora primiti i baciti loptu.
3) Nakon što su učesnici bacali jedni drugima prvu loptu nekoliko puta i pritom se osjećaju ugodno, facilitator ubacuje u igru drugu loptu, a zatim treću i tako dalje sve dok ne bude veliki broj lopti između dva reda učesnika.
4) Nakon završene igre, facilitator sa učesnicima razgovara o njihovim dojmovima o ovoj igri, postavljajući sljedeća pitanja:
   - *Da li ste imali poteškoća u primanju lopti?*
   - *Koji su razlozi koji su doveli do ovih poteškoća?*
   - *Kako ste se osjećali?*

Facilitator objašnjava da je ono što se dogodilo u ovoj igri vrlo slično procesu komunikacije među ljudima. Komunikacija može postati kompliciranа, poput ove igre, posebno u trenucima napetosti i sukoba. Način na koji ljudi razgovaraju i slušaju jedni druge je sljedeći:

- Osoba koja šalje poruku (baca loptu).
- Osoba koja prima poruku (prima loptu).
- Poruka (prva lopta, druga lopta i treća lopta).

Kao i u igri, istovremeno primamo mnogo poruka. Ponekad se suočavamo s poteškoćama i vanjskim preprekama koje sprečavaju da poruka na djelotvoran način stigne do namjeravanog odredišta.

Nenasilna komunikacija – Igrokazi

1) Zamolite učesnike da zajedno sjednu ukrug na pod.
2) Zamolite učesnike da razmisle i iznesu primjere konfliktne interakcije koju su doživjeli, kao i svoju reakciju u tom trenutku. Pokušajte dobiti od učesnika nekoliko primjera. Saslušajte ih i zahvalite učesnicima koji su iznijeli primjere.
3) Recite učesnicima da će putem igrokaza proći kroz nekoliko ovih scenarija, koristeći metodu nenasilne komunikacije.
4) Objasnite im četiri koraka nenasilne komunikacije. Sumirajte četiri koraka na kosoj tabli ili učesnicima podijelite radni materijal.
5) Odaberite tri scenarija i neka volonteri odigraju uloge i razgovaraju o tome kako su mogli postupiti drugačije uz pomoć 4 koraka nenasilne komunikacije. Za svaki scenarij koristite druge volontere.

Osvrt na aktivnost:

- Razgovarajte o glavnim izazovima i dodanoj vrijednosti korištenja nenasilne komunikacije.

- Naglasite da su naše potrebe i potrebe drugih vrlo slične u većini konfliktnih situacija, dok se strategije koje mi koristimo i strategije koje oni koriste za ispunjavanje tih potreba mogu razlikovati.
- Otvoreno recite da iako bismo trebali nastojati koristiti nenasilnu komunikaciju, ona možda neće biti prikladna u slučaju direktnog nasilja i uvijek prvo morate voditi računa o ličnoj i javnoj sigurnosti.
- Otvoreno recite da također osoba možda nije uvijek u poziciji da drugima postavi pitanje o njihovim potrebama. Određene kulture možda ne dopuštaju takvu komunikaciju između mladih i odraslih osoba, naprimjer. Ali još uvijek možete igrati na kartu ljudskosti i shvatiti da i druga osoba ima potrebe.
- Ključno je pronaći strategije koje će omogućiti objema stranama da osjećaju da su njihove potrebe zadovoljene.

Aktivnost 14. Vještine medijacije

Instrukcije (ukupno trajanje aktivnosti: 60 minuta): Prezentacija [20 minuta]

1) Sa svim učesnicima u grupi obratite pažnju na koncept transformacije sukoba i predstavite koncept, ciljeve i principe medijacije. Ukratko spomenite kako se ona razlikuje od drugih pristupa (pregovora, mirovnog dijaloga itd.). Podijelite učesnicima smjernice za medijaciju.

DJELOTVORAN MEDIJATOR...	
Stav	Ponašanje
Uvijek je neutralan i otvorenog uma; Nastoji razumjeti i biti empatičan; Samouvjeren u proces; Pozitivan i potiče druge; Fleksibilan; Pruža podršku; Cijeni mudrost strana.	Zadržava fokus strana; Potiče učešće; Dobro komunicira; Poznaje proces i njim upravlja.
U TOKU MEDIJACIJE...	
Svrha	Komponente i principi
Strane su osnažene da osmisle svoj dogovor na osnovu zajedničkog razgovora i diskusije o problemu.	Potiče strane da izbjegavaju fiksne pozicije, traži informacije o interesima i prioritetima strana, prilagođava takve interese zajedničkim ciljevima i s

	njima razgovara o opcijama i alternativama u cilju postizanja dogovora.
Medijacija je proces komunikacije, interpersonalnog istraživanja i grupnog rješavanja problema.	Vodi računa da svaki učesnik ima pravičnu mogućnosti da iskaže svoje mišljenje
Snage	Slabosti
Pravni uzroci i sredstva nisu obavezujući za strane. Strane mogu istražiti sve interpersonalne i društvene aspekte spora i njegovog rješenja. Strane mogu uključiti druge aktere i pripadnike zajednice koji možda nisu relevantni za parničenje. Strane mogu uključiti sredstva koja nemaju pravni karakter, kao što je izvinjenje. Strane se mogu više oslanjati na norme/tradicije u zajednici nago na sud.	Jača strana može dominirati procesom ili na neodgovarajući način utjecati na medijatore. Strane mogu izabrati rješenje koje je u suprotnosti s domaćim zakonom. Strane mogu odabrati rješenje zasnovano na normama/tradicijama u zajednici koje nisu u skladu sa principima pravde/ljudskih prava. Strane mogu odabrati rješenje koje se slabijoj strani ne čini „pravičnim“ (tj. za tu stranu bi ishod na sudu bio znatno bolji).

Izvor: Tabela prilagođena iz Priručnika za mlade tvorce mira

Predstavite vježbu i proces medijacije.

1. Podijelite učesnike u timove od po četvero.
2. Podijelite scenarije za igrokaz [vidi tekst niže].
3. Neka jedna osoba igra ulogu medijatora, jedna osoba ulogu promatrača, a druge dvije uloge strana. Naznačite objema stranama da su se odvojeno obratile medijatoru radi postupka medijacije.
4. Objasnite da korisnost igrokaza ovisi o tome koliko se igrači stvarno užive u svoje uloge - što realnije, to bolje.
5. Timovima dajte 30-40 minuta za igrokaz medijacije.
6. Neka se svi vrate u grupu i analiziraju igrokaze.

Pitanja za strane:

- *Kako ste se osjećali kao strana u sukobu?*
- *Da li ste postigli dogovor?*
- *Koliko vam je medijator pomogao u postizanju dogovora?*
- *Koje su bile kvalitete medijatora?*

Pitanja za medijatore:

- *Kako ste se osjećali u ulozi medijatora?*
- *Šta vam je bilo najlakše u toj ulozi?*
- *Šta vam je bilo najteže? Kako ste mogli iskoristiti vlastite prirodne snage u medijaciji?*
- *Šta biste voljeli da ste probali?*

Druga pitanja na kraju sesije:

- *Da li je iko ikada imao ulogu medijatora u stvarnom životu? Formalno ili neformalno?*
- *Možete li opisati proces medijacije u svojoj kulturi?*

- *Koliko bi medijacija bila korisna u programiranju izgradnje mira?*

Radni materijal

Igrokaz medijacije 1

- *Situacija: Izloženost društvenim medijima*
- Majka i kćerka se svađaju oko Facebooka i Instagrama. Majka smatra da njezina kćerka na svom profilu iznosi previše osobnih podataka, a kćerkine fotografije smatra previše provokativnim. Kćerka vjeruje da njezina majka nije u pravu i da je ona kao i svaka druga djevojčica njenih godina. Medijator je sestra, tetka ili brat.

Igrokaz medijacije 2

- *Situacija: Ramazanski bajram*
- Mladić katoličke vjeroispovijesti pozvan je na proslavu Ramazanskog bajrama kod njegovog najboljeg prijatelja. Njegova majka je protiv odlaska. Medijator je sestra, tetka ili tetak.

Igrokaz medijacije 3

- *Situacija: Zajedničko učenje*
- Djevojčicu iz Bosne je njena školska kolegica romske nacionalnosti pozvala da dođe kod nje i da skupa uče. Njen otac ne želi da ona ide tamo. On ne želi ni da njena kolegica Romkinja dolazi kod njih. Djevojčica smatra da je njen otac nerazuman i da ima predrasude. Povrh toga, obavezna je sarađivati sa svojom kolegicom. Otac je zabrinut za sigurnost i ugled svoje kćerke. Ljuti ga što je učitelj uopće razmišljao da njegovu kćerku spoji s tom drugom učenicom. Medijator je školski pedagog.

Igrokaz medijacije 4

- *Situacija: Slike zabave na Instagramu*
- Arta (Albanka) i Marija (Makedonka) su šesnaestogodišnjakinje i susjede, žive i odrastaju u istoj zgradi u etnički raznolikom dijelu Skopja. Idu u različite škole, ali se puno druže u slobodno vrijeme. Marija ne govori albanski, ali Arta prilično dobro govori makedonski. Nedavno je Marija pozvala veći broj djevojčica iz susjedstva na zabavu, osim Arte. Te večeri su djevojke na Instagramu objavile slike sa zabave. Arta se osjeća povrijeđeno i izdano, ali Marija ne smatra da je isključila Artu. Ona misli da Arta pretjerano reagira i da bi to jednostavno trebala zaboraviti. Medijator je neutralni vršnjak.

Igrokaz medijacije 5

- *Situacija: Neuredna soba u studentskom domu*
- Cimerice u studentskom domu se svađaju oko pospremanja sobe. Jedan učenik smatra da njegov cimer ne sudjeluje dovoljno u pospremanje sobe. Medijator je njihov kolega.

Aktivnost 15. Pregovori: Promjena društva

Instrukcije (ukupno trajanje aktivnosti: 60-90 minuta):

1) Formirajte grupu od 5-8 učesnika s facilitatorom. Objasnite da je svrha ove aktivnosti zajednički razmisliti o potrebama izgradnje mira u njihovom društvu.
2) Započnite s predstavljanjem (ime, dob, hobi) tako da svaka osoba govori. Facilitator se također treba predstaviti.
3) Nakon predstavljanja, zamolite učesnike da ocijene trenutno blagostanje svog društva (društveno, ekonomsko i političko) na skali od 1 do 10 (1 je vrlo loše, 10 je izvrsno/savršeno). To se može uraditi usmeno ukrug - u ovom trenutku nisu potrebna nikakva objašnjenja.
4) Pozovite učesnike da na trenutak nasamo razmisle o tome šta bi njihovom društvu omogućilo da postigne visoku ocjenu (10) po svim pokazateljima inkluzivnog društvenog, ekonomskog i političkog blagostanja. Naglasite inkluzivnost, što znači dobrobit za sve etničke i vjerske zajednice, muškarce i žene, djecu, mlade i odrasle, svih sposobnosti i rodova, iz svih regija, gradova, mjesta i sela itd.
5) Predstavite kartice na kojima su ispisana najčešće predložena rješenja za trenutne izazove. To bi moglo uključivati, naprimjer, ekonomsku reformu, reformu obrazovanja, ustavnu reformu, međuetnički dijalog, osnaživanje mladih, nenasilni aktivizam itd.
6) Objasnite da ste podijelili i nekoliko dodatnih praznih kartica u slučaju da mladi smatraju da bi trebalo uključiti druga rješenja. Mogu napisati nove ideje na te dodatne kartice i dodati ih u aktivnost.
7) Objasnite da sada imaju 35 minuta za razmatranje potreba svog društva i osmišljavanje strategije koja će promovirati inkluzivno blagostanje za sve njegove pripadnike. Trebali bi naizmjenično pomicati kartice po stolu, mijenjajući redoslijed prioriteta kako im odgovara. Naglasite da ne postoji „tačan“ ni „pogrešan“ odgovor. Ovo su konzultacije koje su zasnovane na njihovim iskustvima vlastitog društva i njihovim vizijama/nadanjima za budućnost društva.

Pravilo: Svaki put kad pomaknu karticu, **moraju objasniti logiku zašto to čine**. Moraju reći, naprimjer:

- *„Mislim da trebamo dati prednost _____ jer _____.“*
- *Ili, „Slažem se s vama da je _____ važno, ali vjerujte da to ovisi o _____. Stoga tome dajem veći prioritet.”*
- *Ili „Ako počnemo s _____, to će potaknuti druge da učine _____.“*
- *Ili, „Ovo dvoje moraju ići zajedno jer _____.“*

8. Ako grupa zastane, facilitator može **postavljati pitanja samo** da bi potaknuo nastavak dijaloga. Facilitator ne bi trebao davati sugestije i inače bi trebao samo slušati mlade učesnike.
9. Grupa može ići u pravcu postizanja konsenzusa, ali to nije potrebno. Pred kraj rada u grupi, nakon isteka određenog vremena, zamolite da neko od učesnika dobrovoljno sažme strategiju koju je grupa do tog trenutka usaglasila.
10. Ako ima više grupa, slikajte njihove konačne rezultate rada. Odštampajte slike i postavite ih na zidnu galeriju u sali kako bi ih drugi učesnici mogli vidjeti i kako bi uporediti svoja rješenja.

Osvrnite se na aktivnost tako što ćete dvaput obići krug kako bi svaka osoba odgovorila na sljedeća pitanja:

- *Kako ste se osjećali u toku ove aktivnosti?*
- *Gdje možete prepoznati svoje učešće na ovoj slici?*

Završite s ohrabrujućim napomenama o važnosti svake osobe u stvaranju društva kakvo svi žele.

Savjet za facilitatora: Mladi na Zapadnom Balkanu mogu pokrenuti pitanja vezana za historijat nasilnih sukoba/ratova, međugeneracijsku traumu, političku propagandu i manipulaciju, nepostojanje neovisnih medija, nedostatak kritičkog razmišljanja općenito, zastarjelo obrazovanje, rasprostranjene probleme siromaštva, nezaposlenosti i korupcije, marginalizaciju mladih i njihovo isključivanje iz procesa izrade politika i odlučivanja, rigidne/pesimistične mentalitete, intersekcijske oblike nepovoljnog položaja i diskriminacije, rodno zasnovano nasilje i nasilje među mladima. Razgovor može brzo postati pesimističan ako su učesnici preokupirani izazovima i imaju malo ideja za rješenja. Facilitator bi trebao poticati razmišljanje usmjereno na rješenja postavljanjem pitanja koja će učesnicima pomoći da rastoče velike probleme na manje cjeline. **Naprimjer**, pretpostavimo da su jedan od problema politički manipulirani mediji i mladi se osjećaju nemoćnim da promijene kompletnu medijsku industriju. U tom slučaju, facilitator bi mogao postavljati pitanja o tome gdje se novinari obučavaju, da li mladi ikad objavljuju članke, blogove ili video zapise, gdje sami mladi traže nezavisnije informacije koje daju drugačiju perspektivu ili koje su cjelovitije. Na osnovu toga, moguće je potaknuti učesnike na razmišljanje o alternativnim strategijama promoviranja neovisnih medija.

Modul 5. Vještine facilitacije

Ovaj modul će vam omogućiti da ojačate svoje vještine facilitacije, pružajući vam alate koje možete koristiti na svakom treningu, podsjećajući vas šta trebate uzeti u obzir i dajući vam sredstva za evaluaciju i unapređenje vašeg rada. Prilikom izvođenja obuke zapamtite sljedeće:

- Izradite program obuke kojim ćete planirati vrijeme u kojem će biti moguća interakcija između učesnika i njihovo međusobno upoznavanje u duhu izgradnje tima;
- Pripremite uvodne aktivnosti i aktivnosti za „probijanje leda“;
- Izradite i usaglasite osnovna pravila obuke sa učesnicima.

Postoje neke osnovne vrijednosti izgradnje mira koje edukatori moraju uvijek imati na umu tokom obuke. Prije i tokom svake obuke odvojite malo vremena da se podsjetite na sljedeće:

- Pokažite senzibilitet prema kontekstu i učesnicima u grupi;
- Komunicirajte nenasilno;
- Budite svjesni i prisutni;
- Aktivno slušajte;
- Budi suosjećajni;
- Vjerujte procesu i grupi;
- Održavajte ispravnu ravnotežu;
- Budite višestrani;
- Dajte konstruktivne povratne informacije;
- Budite skromni;
- Ne osuđujte dok čvrsto branite principe mira i nenasilja;
- Budite iskreni;
- Prihvatite greške;
- Promovirajte održivost;
- Ne bojte se biti ranjivi.

Aktivnost 16. Postupanje sa izazovima u toku diskusije među grupama

Instrukcije (ukupno trajanje aktivnosti: 60-90 minuta):

Kao budući treneri i vršnjački edukatori, važno je pripremiti se za moguće izazove i rizike koji se mogu pojaviti kada osjetljive teme stvore napetost u vašoj grupi. U nastavku se nalazi nekoliko analiza slučajeva koji se temelje na stvarnim iskustvima obuke u kontekstu prekogranične razmjene mladih na Zapadnom Balkanu. Primjeri su također relevantni za međukulturalne susrete unutar određenog društva. Neki slučajevi za analizu uključuju i reakciju tima edukatora ili izostanak reakcije, tako da možete razgovarati o njihovom stavu, kao i o tome da li biste postupili drugačije ili ne. Ostale analize slučajeva ne uključuju reakciju edukatora, tako da možete razmisliti o raznim mogućnostima reagiranja na takvu situaciju. Možete analizirati sve slučajeve pomoću sljedećih pitanja kako biste potaknuli razmišljanje i diskusiju.

- Zašto mislite da edukator nije reagirao na izjavu učesnika?
- Zašto se izostanak reakcije može smatrati problematičnim?
- Kako ste još mogli reagirati na izjavu učesnika?
- Da ste vi u timu edukatora u ovom projektu, koja bi po vama bila najprikladnija reakcija?
- Da li ste doživjeli slične situacije tokom projekata koje ste organizirali/u kojima ste sudjelovali?

Analiza slučaja 1: *Na regionalnom susretu mladih, tokom obilaska grada, jedan učesnik vidi spomen ploču koja se odnosi na posljednji rat i koja negativno karakterizira etničku zajednicu kojoj pripada. Tokom sljedeće plenarne sesije, na kojoj se razmjenjuju utisci o programu tog dana, ovaj učesnik podiže ruku i kaže da je vidio tu ploču i da se osjeća jako loše zbog toga. Edukator koji moderira ovu sesiju kima glavom na tu izjavu, ali ne ulazi dublje u nju, već nastavlja opću raspravu i prelazi na druga pitanja učesnika u grupi.*

Analiza slučaja 2: *Na regionalnoj razmjeni mladih u gradu Y, grupa mladih gleda dokumentarni film o jednom od društava koja sudjeluju u projektu. U filmu se govori i o sukobu koji se dogodio u tom društvu prije 20 godina, s primjerima mogućnosti i poteškoća zajedničkog života nakon sukoba. Tokom projekcije filma, nekolicina učesnika zbija nepovezane šale. Neki učesnici izlaze iz sale, više se ne vraćaju na projekciju filma. Iz sale izlaze i ulaze i edukatori. Drugi učesnici se osjećaju vrlo iritirano, pa čak i uvrijeđeno ovakvim stavovima, ali to ne izražavaju eksplicitno. Po završetku filma, edukatori najavljuju da je vrijeme za večeru i kratko podsjećaju grupe na program planiran za sljedeći dan.*

Analiza slučaja 3: *Tokom neformalnog razgovora drugog dana programa, učesnik A iz Bosne i Hercegovine kaže učesnicima B i C, koji su također iz BiH: „Ono što se dogodilo u Srebrenici nije bio genocid, a tamo su ionako ubijeni samo vojnici, a ne civili.“ Učesnici B i C vrlo emotivno reagiraju na ovu izjavu i tom učesniku kažu da je „negator genocida“ i „srpski nacionalist“. Učesnik A se također uzrujava i dobiva podršku od učesnika D iz Srbije. Nakon večere, učesnici B i C ispričaju jednom od edukatora šta se dogodilo i kažu mu da nisu sigurni da li žele ostati.*

Analiza slučaja 4: *Tokom regionalne razmjene mladih iz četiri društva, igra se službena nogometna utakmica kvalifikacija za Svjetsko prvenstvo između dva društva, a tokom te igre dogodio se incident zbog kojeg su mediji oba društva počeli govoriti vrlo negativno jedni protiv drugih, uz stalno spominjanje rata prije 20 godina u kojem su bila neprijatelji. I unutar grupe se vode vrlo žučne rasprave i razmjenjuju se optužbe između nekoliko učesnika iz oba ta društva.*

Analiza slučaja 5: *Tokom plenarne sesije, jedan od edukatora kaže: „Milošević je bio najgora ličnost na cijelom Balkanu i mislim da se svi ljudi slažu s tim“. Nakon sesije, dva učesnika odlaze kod tog edukatora i kažu mu da ih je njegova izjava jako uznemirila. Jedan od njih kaže: „Osjetio sam se lično napadnutim“, a drugi kaže: „Vi, kao edukator, trebate biti objektivni, a to nije bila objektivna izjava“.*

Analiza slučaja 6: *Tokom neformalnog razgovora na regionalnom susretu sa učesnicima iz nekoliko društava Zapadnog Balkana, učesnik iz Albanije postavlja pitanje učesniku iz Bosne i Hercegovine i učesniku iz Crne Gore o ratu u Bosni i Hercegovini. Obojica izražavaju vrlo različita mišljenja o ratu, a učesnik iz Albanije je zbunjen. Također, učesnik iz BiH i učesnik iz Crne Gore nisu baš zadovoljni tom diskusijom. Sva trojica odluče otići do jednog od edukatora, ispričati mu o čemu su razgovarali i reći mu da bi bili jako zainteresirani da se tokom susreta održi sesija na kojoj bi se govorilo o ratu u Bosni i Hercegovini i njegovim različitim tumačenjima kako bi bolje razumjeli o čemu se radi. Edukator kaže da to nije tema njihovog projekta i da se moraju pridržavati programa.*

Analiza slučaja 7: *Tokom susreta mladih, edukator primjećuje da jedan od učesnika koji je prilično diskretan i koji je razgovarao samo sa učesnicima iz svog društva sada sve manje razgovara čak i s njima te da se sve više izolira. Edukator zna da ovaj učesnik dolazi iz grada koji je dosta propatio u ratu, ali ne zna ništa konkretno o njemu. Edukator se pita šta učiniti.*

Analiza slučaja 8: *Nakon prvog susreta u društvu X, drugi susret se održava u društvu Y. Dvije sedmice prije početka drugog susreta, dva učesnika iz društva X pišu jednom od edukatora da moraju otkazati svoj dolazak: roditelji ne žele da idu jer se boje za njihovu sigurnost ako odu u društvo Y „koje je ratovalo protiv nas i gdje nas ljudi mrze“.*

Analiza slučaja 9: *Prije prvog susreta u okviru regionalne razmjene mladih, edukatori traže od učesnika da sa sobom ponesu materijale o svojim društvima putem kojih će predstaviti svoje društvo ostalim učesnicima. U jutarnjim satima drugog dana programa, učesnici iz svih društava zajedno u paralelnim grupama prikupljaju materijale kako bi pripremili izložbeni pano o svojim društvima. Poslijepodne se izlažu različiti izložbeni panoi, a edukatori pozivaju učesnike da prošetaju i pogledaju ih. Nakon toga svi se sastaju na plenarnoj sesiji kako bi razmijenili dojmove, postavili pitanja i razgovarali o onome što su vidjeli. Dva učesnika iz društva X kažu da ih je jako zasmetalo što je na izložbenom panou društva Y postavljena fotografija rata između društva X i društva Y na kojoj su prikazane žrtve iz društva Y. Dva učesnika iz društva X kažu da namjerno nisu stavili nijednu fotografiju rata na svoju ploču jer su se htjeli fokusirati na pozitivne stvari, a zbog ove fotografije se osjećaju optuženim. Jedan učesnik iz društva Y tada odgovara da se rat dogodio i da ga je važno spomenuti te da su učesnici iz društva X trebali prihvatiti da su zločini počinjeni od strane društva X nad ljudima iz društva Y. Napetost i emocije se osjećaju u zraku, neki učesnici iz drugih društava također nešto govore, a diskusija postaje sve konfuznija. U ovoj situaciji, edukator koji moderira sesiju najavljuje da se čini da je sada bolje prekinuti diskusiju i da bi bilo bolje vratiti joj se kasnije. Odmah nakon završetka diskusije u grupi, tim edukatora sjedne i zajednički razgovara o tome šta učiniti. Prvo odluče da njih dvojica razgovaraju s dvojicom učesnika iz društva X i jednim iz društva Y koji su se posvađali tokom diskusije, što i čine nakon večere. Također odlučuju izmijeniti prvobitno predviđeni dnevni red za sljedeće jutro, kako bi se vratili na događanja od poslijepodneva: za početak pozivaju svakog učesnika da zapiše šta je doživio prethodnog dana; nakon toga se formiraju male, mješovite grupe u kojima učesnici međusobno iznose svoje dojmove. Na sljedećoj plenarnoj sesiji, male grupe sumiraju svoje diskusije. Nakon toga, edukatori prave pauzu i nastavljaju s prvobitno predviđenim programom. Također najavljuju da će na*

sljedećem susretu organizirati posebnu sesiju s nevladinom organizacijom koja radi s demobilisanim borcima iz različitih društava kako bi učesnici mogli naučiti razgovarati o ratu, više razgovarati o tom pitanju i naučiti kako se razgovor o ratu može koristiti za izgradnju mira.

Aktivnost 17. Upitnik za evaluaciju[15]

Kao facilitator, uvijek ćete morati ocijeniti svoj rad kako biste dobili konstruktivne povratne informacije na osnovu kojih ćete svoj rad unaprijediti. Zato ovdje možete naći upitnik koji ćete podijeliti učesnicima obuke.

Upute: Molimo ocijenite vještine facilitacije vršnjačkog edukatora ili voditelja na skali od 1 do 5 na kojoj **1 znači da su slabe, a 5 da su odlične**:

Facilitator	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
Stvorio je sigurno okruženje za učenje					
Stvorio je atmosferu dobrodošlice i uspostavio blizak odnos s učesnicima					
Osigurao je da postoje osnovna pravila i da ih je grupa prihvatila					
Očuvao raznolikost i promovirao uključenost					
Vještine komunikacije					
Jasno i sažeto objasnio svrhu aktivnosti/vježbe					
Imao dobru intonaciju i bio glasan					
Koristio odgovarajući govor tijela, izraze lica, geste, kontakt očima					
Pažljivo slušao učesnike					
Zadržao energiju i entuzijazam					
Tehnike edukacije					
Pokazao dobru pripremu					
Koristio interaktivne metode					
Koristio vizualna pomagala i podršku (*PowerPoint* prezentacije, kosu tablu (*flipchart*))					
Prilagodio ritam/nivo/jezik obuke potrebama grupe					
Poticao učešće i omogućio interakciju					

[15] Prilagođeno iz: Y-PEER TOT Manual, https://petri-sofia.org/en/resources/

Davao povratne informacije učesnicima					
Analizirao i sumirao aktivnosti i diskusije					
Tematska kompetencija					
Pokazao tematsko poznavanje i konceptualnu tačnost					
Uzeo u obzir veliki broj perspektiva/međusobno suprotstavljenih perspektiva					
Upravljanje grupom učesnika					
Pratio grupnu energiju i održavao motivaciju					
Postupao na odgovarajući način u slučaju ometanja rada					
Postupao na odgovarajući način s emocijama u grupi					
Vještine kofacilitacije					
S poštovanjem sarađivao sa kofacilitatorom					
Slijedio dogovoreni dnevni red i dodijelio ulogu kofacilitatoru					
Ponudio praktičnu pomoć kada je to bilo potrebno					
Obavještavao učesnike o promjenama dnevnog reda kad su bile potrebne					

Modul 6. Objedinjavanje

Aktivnost 18. Izrada vlastite zagovaračke kampanje

Instrukcije (ukupno trajanje aktivnosti: 90 minuta): Pregled i definicije [5 minuta]

Kako bismo povećali utjecaj projekata u zajednici koje vode mladi, potrebno je izraditi dodatne strategije koje će nam pomoći da podignemo svijest u našoj zajednici i razgovaramo o našoj viziji promjena i uključimo zajednicu u njenu realizaciju. Prvo pitajte da li neko zna šta je zagovaranje i da li ga može objasniti/definirati. Usmjeravajte odgovore učesnika u pravcu sljedeće definicije:

Zagovaranje *je način komuniciranja s javnošću koji doprinosi realizaciji projekta koji treba donijeti društvene promjene.*

Dio 1: Kreiranje kampanje zagovaranja [90 minuta]

Podijelite učesnike u timove od po 3-4 učesnika koji će odvojeno raditi. Provedite ih kroz sljedeće faze kako bi osmislili svoju kampanju zagovaranja.

KORAK 1: Definiranje pitanja

Prije izrade kampanje zagovaranja, vaši će učesnici trebati identificirati:

- **Problem** koji žele riješiti i
- **Viziju promjene** na kojoj žele raditi;
- **Rješenje** koje predlažu za ostvarivanje te vizije.

KORAK 2: Ciljevi

Šta želimo postići našom zagovaračkom kampanjom? Do koga želimo doprijeti i kako? Podsjetite učesnike da se ne trebaju bojati postaviti cilj visoko! Ali, također pokušajte biti realni. Dajte učesnicima 10 minuta za rad u timovima u kojima će definirati ciljeve svoje kampanje zagovaranja izgradnje mira i transformacije sukoba, koristeći radni list koji su prethodno dobili.

Primjer:

- **Vizija:** „Živimo u zajednici bez predrasuda i netolerancije, u kojoj ljudi svih nacionalnosti i vjera žive zajedno kao susjedi i prijatelji."
- **Rješenje:** „Razmjenjivati umjetnost i iskustvo naše zajednice u vođenju dijaloga kao način smanjenja predrasuda i promoviranja raznolikosti."
- **Cilj 1**: „Dvadeset mladih iz različitih dijelova našeg grada sudjeluje u našoj zagovaračkoj kampanji kroz sudjelovanje u projektu umjetnosti vođenja dijaloga u našoj zajednici."
- **Cilj 2**: „Općinska vlast sudjeluje u našoj zagovaračkoj kampanji učeći o našem iskustvu na projektu i promovirajući ga javno kao dobru praksu za razvoj zajednice." Zamolite svaku grupu da podijeli svoje prve ideje. Dajte pozitivne povratne informacije o jasnim elementima i ponudite prijedloge ili postavite pitanja u vezi s elementima koji bi se mogli dalje razvijati. Ako vrijeme dopušta, podijelite učesnicima dodatak u nastavku i dajte im još 5-10 minuta da preciziraju svoje ciljeve.
- Pokušajte osigurati da su ciljevi strategije zagovaranja „PAMETNI" (SMART): specifični, mjerljivi, ostvarivi, realni i vremenski ograničeni.

KORAK 3: Ciljna publika i baza podrške

Ko ima moć da nam pomogne da ostvarimo našu viziju? Dajte učesnicima 5 minuta da identificiraju ključne ljude koji mogu pomoći da se vizija promjene pretoči u stvarnost. Razmislite i napravite spisak:

- **Donositelja odluka**: Oni su glavna **ciljna publika** kampanje – ljudi čije mišljenje trebate promijeniti ili utjecati na njih kako biste ostvarili svoju viziju.
- **Influensera**: To su ljudi koji vam mogu pomoći da uvjerite svoju ciljnu publiku – poput škola u vašoj zajednici, opće javnosti, organizacija u zajednici ili lokalnih medija.
- **Primjeri uključuju**: Direktore škola u zajednici, gradsko/općinsko vijeće/skupštinu opštine/grada, akcijsku grupu u zajednici, mrežu roditelja u zajednici, nekog političara, druge mlade ljude koji su pogođeni problemom itd. **Odaberite dvije ili tri ciljne publike** na koje ćete se fokusirati.

KORAK 4: Ključne poruke

Ključna poruka koju šaljete svojoj ciljnoj publici ili publikama bit će pokretačka snaga vaše kampanje. Vaša poruka mora biti **jasna** i **laka** - mora privući pažnju ljudi i **uvjeriti** ih da vas podrže. Stoga:

Vaša ključna poruka treba doprijeti do:

- **Uma/glave** (šta želite da ljudi znaju),
- **Srca** (zašto želite da je ljudima stalo do toga) i
- **Ruku** (šta želite da oni urade).

Dakle, koja je ključna poruka koju želite poslati vašoj ključnoj publici ili publikama? Zapišimo ideje kao teme za razgovor. Tada možemo **pokušati sažeti ideje u privlačan i uvjerljiv slogan**. Nekoliko savjeta za pisanje privlačnog slogana:

- Neka bude kratak i jednostavan (obično oko 10 riječi ili manje);
- Izbjegavajte nespretne formulacije;
- Neka bude nezaboravan i ugodan za uho;
- Neka probudi osjećanja ili rezultira dogovorom.

Timovi trebaju raditi 10 minuta na izradi privlačnih i uvjerljivih slogana koji prenose njihovu osnovnu poruku. Svi učesnici se vraćaju u jednu grupu i zamolite svaki tim da podijeli dvije svoje najbolje ideje. Napišite ih na kosoj tabli. Odredite koji par najbolje zadovoljava potrebe sadašnjeg projekta i, ako je potrebno, doradite njihove ideje uz pomoć ostalih učesnika u grupi. Podizanjem ruke glasajte za preferirani slogan – to će biti slogan kampanje. [10 minuta]

KORAK 5: Taktika

- *Koju ćemo taktiku koristiti za promoviranje naše poruke? Kako ćemo je uputiti?*
- *Ko će raditi šta i kada?*

Objasnite učesnicima sljedeće: kad razmišljaju o taktici promoviranja poruke, zagovornici često kombiniraju **javnu kampanju** (podizanje svijesti, izgradnja javne podrške i uključivanje javnosti, npr. putem medija) i **privatnu kampanju** (angažiranje i utjecaj na donositelje političkih odluka putem privatnih sastanaka). Aktivnosti mogu uključivati:

- Brendiranje (npr. majice);
- Izradu *online* platformi (web stranice, Facebook grupe, druge platforme društvenih medija);
- Izradu pisanih i video blogova i najnovijih informacija o projektu *online;*
- Hashtagove# u društvenim medijima;
- Izjave za lokalne medije;
- Organiziranje javnih događaja (npr. prezentacije za vašu školu, školski odbor, lokalnu zajednicu, gradsko vijeće, sastanci itd.).

Napravite raspored i dodijelite uloge kojim će se osigurati struktura potrebna za realizaciju kampanje.

Predstavljanje planova i osvrt: U ovoj fazi - bilo na istoj ili novoj sesiji - okupite sve učesnike u jednu grupu kako bi razmijenili i pregledali svoje planove zagovaračke kampanje [45 minuta]. Razmotrite načine optimizacije njihovog povezivanja, ako je moguće.

Krug povratnih informacija i naredni koraci [30 minuta]: Ponovo okupite grupu radi zatvaranja kruga i evaluacije. Pitajte ih: „Koja je jedna korisna stvar koju ste danas naučili?“ Zatim, „Koji je vaš sljedeći korak ka unapređenju vaše zagovaračke kampanje?“

Dio 2: Realizacija

Kako bi stekli iskustvo zagovaranja, neka timovi odaberu jednu vrstu aktivnosti od gore navedenih koju će dalje razvijati – koristeći slogan kampanje kao svoje „sidro“. Neka učesnici nastave raditi u timovima 15 minuta (idealno bi bilo s mentorom) kako bi razmislili o tome kako osmisliti i provesti svoju kampanju. Prilikom planiranja trebali bi identificirati i zapisati odgovore na „šta“, „gdje“, „kako“, „ko“ i „kada“ u vezi sa svojim aktivnostima zagovaranja.

KORAK 6: Rizici i izazovi

Nakon što ste izložili svoje ideje zagovaračke kampanje, razmislite na trenutak:

- Koji su rizici i izazovi ove strategije?
- Kako ćemo upravljati tim rizicima i izazovima? Naprimjer, ako želimo da naša poruka dopre do ljudi koji ne govore isti jezik, kako možemo to postići?
- Da li posjedujemo tehničke vještine za izradu web stranice i da li možemo to uraditi bez troškova?
- Kako napisati dobro saopštenje za javnost i šta ćemo učiniti ako novinar kojeg smo kontaktirali ne bude zainteresiran za priču?
- Ako objavljujemo fotografije na internetu, da li trebamo prvo tražiti dopuštenje od ljudi na fotografijama?
- Ako objavljujemo blogove na internetu, da li neko mora pratiti reakcije ili postavljena pitanja?

Za svaki rizik ili izazov provjerite da li vaša grupa može pronaći rješenje ili alternativu. [5-10 minuta]

Uspjeh: Razmišljajući unaprijed, kako će izgledati uspješan ishod vaše kampanje? Vratite se na svoje SMART ciljeve i navedite neke pokazatelje. [5 minuta]

KORAK 7: Provedba i evaluacija

[Ovo treba spomenuti, ali neće se implementirati do kraja projekta zagovaranja.] Evaluacija vaše kampanje na kraju će vam pomoći da shvatite šta je uspjelo i koje biste promjene željeli napraviti sljedeći put. Ne zaboravite proslaviti svoje uspjehe, bez obzira koliko su veliki ili mali! Nakon što provedete svoju kampanju, ponovo se okupite i odgovorite na sljedeća evaluacijska pitanja:

- Šta si želio/željela da se dogodi?
- Šta se zapravo dogodilo?
- Šta je bilo uspješno? (Kako to znamo? Koji su dokazi?)
- Šta nije bilo uspješno? (Kako to znamo? Koji su dokazi?)
- Šta možemo drugačije uraditi sljedeći put?

Kontrolna lista za planiranje zagovaranja[16]: Šta je potrebno mijenjati?

- Da li smo identificirali ključni problem ili zabrinutost?

[16] Prilagođeno iz: “Young People as Advocates: Your Action for Change Toolkit” (2011), International Planned Parenthood Federation (IPPF): https://www.ippf.org/sites/default/files/web_young_people_as_advocates.pdf

- Da li smo identificirali glavne uzroke problema?
- Da li smo utvrdili šta je potrebno promijeniti kako bismo riješili te uzroke?
- Da li smo definirali konkretan i realan očekivani rezultat naših namjeravanih nastojanja na zagovaranju?
- Da li smo utvrdili načine saradnje s ljudima koji su najviše pogođeni ovim problemom?
- Da li smo prikupili što više podataka u podršci našem stavu?

Ko može napraviti promjenu?

- Da li smo identificirali primarne ciljeve ove kampanje?
- Da li smo identificirali sekundarne ciljeve ove kampanje?
- Da li smo identificirali potencijalne saveznike?
- Da li smo identificirali potencijalne protivnike?

Kako možemo utjecati na naše ciljne publike?

- Da li smo odabrali odgovarajući pristup našim ciljnim publikama?
- Da li smo izradili skup jasnih, konciznih poruka?
- Da li smo pripremili odgovarajuće alate za zagovaranje?
- Da li smo izradili plan kada i kako koristiti svaki alat zagovaranja?

S kim možemo sarađivati?

- Da li smo izradili mapu potencijalnih partnera?
- Da li smo došli do potencijalnih partnera i saveznika?

Kako možemo osigurati smisleno učešće mladih?

- Da li smo pronašli načine na koje ćemo osigurati učešće mladih u fazama osmišljavanja, provedbe i evaluacije naše inicijative zagovaranja?
- Da li smo pripremili i proveli samoevaluaciju učešća mladih?

Na koje prepreke možemo naići? Kako možemo prevladati prepreke i rizike?

- Da li smo razmišljali o mogućim preprekama i faktorima rizika s kojima bismo se mogli suočiti tokom naše zagovaračke kampanje?
- Da li smo izradili strategije za prevladavanje i odgovor na moguće prepreke i smanjenje faktora rizika?
- Da li smo pripremili strategije za postupanje i odgovor protivnicima koji bi mogli pokušati podrivati našu inicijativu?

Kako ćemo pratiti i evaluirati da bismo utvrdili da li su naša nastojanja na zagovaranju uspješna?

- Da li smo odlučili ko će pratiti da li su naše planirane aktivnosti poduzete i završene?
- Da li smo identificirali pokazatelje koji će nam pomoći u praćenju i evaluaciji procesa, rezultata, ishoda i učinaka naše zagovaračke inicijative?

Da li smo izradili plan praćenja i evaluacije radi analize pokazatelja i nadogradnje pouka koje smo izvukli iz vlastitog iskustva?

Ukupno trajanje obuke: 1.115 minuta, 18,5 radnih sati.